DAKSH

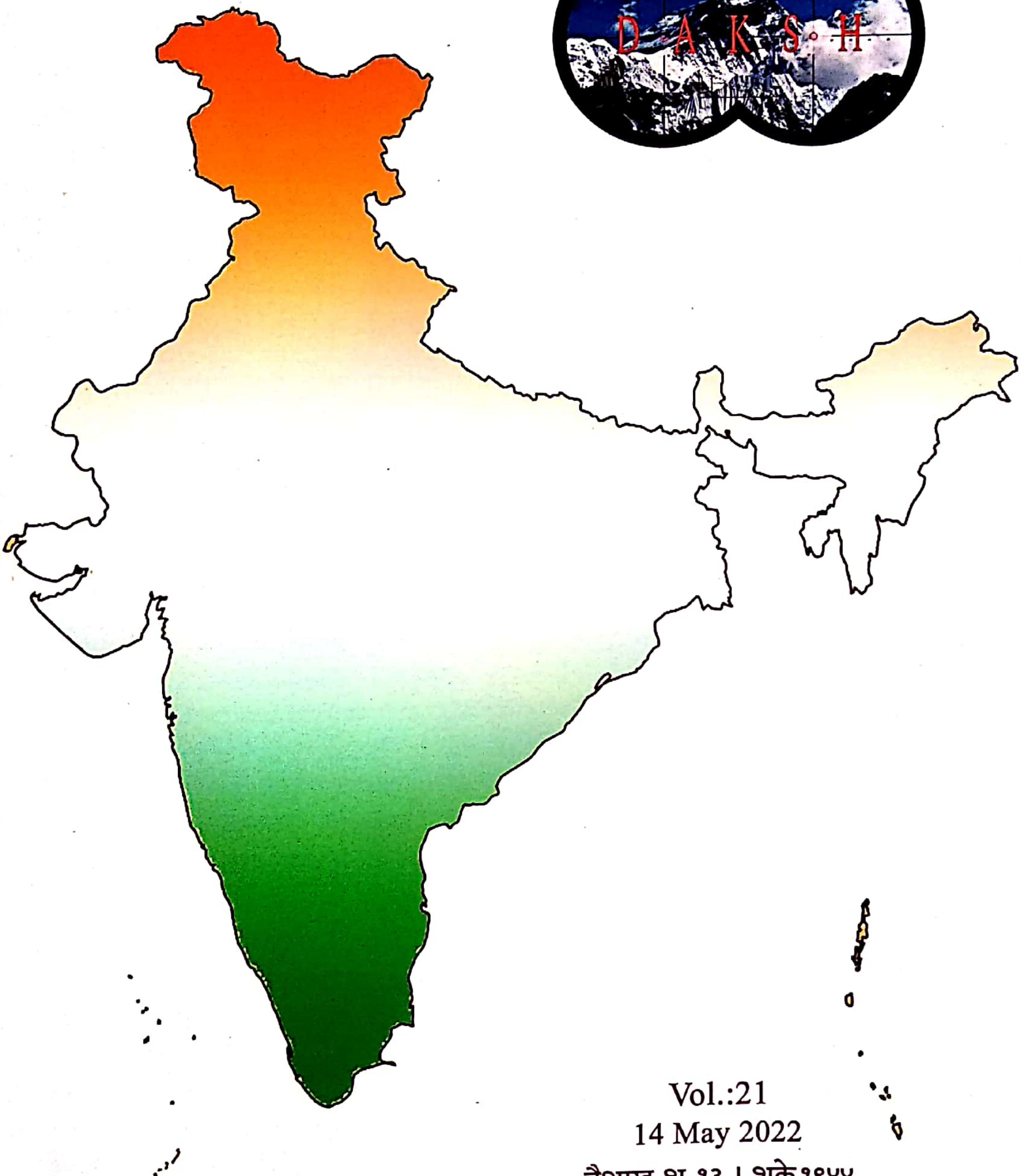

Vol.:21

14 May 2022

वैशाख शु.१३ । शके १९४४

धर्मवीर संभाजी महाराज जयंती

भोसला मिलिटरी कॉलेज

Scanned with CamScanner

Central Hindu Military Education Society

Our founder, Dr Balkrishna Shivram Moonje, a social reformer and a great visionary, understood the importance of Military Education before independence. He was a firm believer in Indianisation of armed forces and indispensability of Military Training to Indian youth for building up a strong nation. He was a pioneer of military education in India. He believed that unless the nation becomes militarily strong, it cannot hold its head high amongst other nations. His vision was to provide young and able officers to arm our nation. His vision was to provide young and able officers to armed forces through rigorous training. His motto for military education was *'Power of Knowledge and Knowledge of Power.'* He believed that the responsibility of defending the motherland has to be borne by everybody.

All the units of CHME Society are the logical extension of his thoughts on Military Education. As an educational institution, we impart regular formal education, but the hallmark of our institution is to instill our core values and imbibe the fervour of patriotism, leadership, and discipline in our students.

Apart from this, securing borders and honour of motherland requires able officers as well as strategic thinkers. That is what CHME Society does. Strategic thinking is a mindset and it should be developed in the society at large. We cultivate and nurture an attitude in our students to serve the nation. We also create security consciousness in the society.

We have gradually evolved a formidable system which imparts preparatory military training. Through this, we inculcate a habit of subordinating self-interest to national interest. We inspire our students to lead and be equipped to face the challenges before the nation and fight for the honour of our county.

Bhonsala Military College

Bhonsala Military College is a pioneer educational institution devoted to promoting military education. In the year 1986, the Bhonsala Military College came into existence. It is a privately supported and partially residential co-educational institute. The primary objective of the institute is to provide for, and otherwise promote, education and research in the fields of Science, Humanities, Commerce, and Defence and Strategic Studies.

Vision

Bhonsala Military College is a pioneering institution which promotes academics with a perfect blend of military values in a caring, value based environment, which encourages students to be energetic, purposeful, creative, service oriented, responsible, dignified and integrated citizens to make a notable contribution to the armed forces and civil services.

Mission

With learning as its central mission, Bhonsala Military College responds to the needs of diverse students' community by offering high quality, affordable, and accessible learning opportunities for all round development of mental, physical and spiritual faculties through inculcation of a strong value system culminating into national development.

Objectives

➔ To prepare students for the relevant University examinations

➔ To develop their personality by intellectual and physical activities

➔ To encourage students to take up careers in the Armed Forces of the country

➔ To prepare students for different competitive examinations conducted by M.P.S.C. and U.P.S.C.

Bhonsala Research Centre for Conflict & Peace

Bhonsala Military College is affiliated to the Savitribai Phule Pune University. The college is one of the few institutions in the country conducting courses in Defence and Strategic Studies up to the post graduation level. As an extension to the Post Graduate Department, a research centre has also been opened under the banner, *"Bhonsala Research Centre for Conflict and Peace"*.

Objective

The main objective of this centre is to promote consciousness about National Security and identify solutions to conflicting issues at National and International Level.

Activities

The Centre conducts various activities such as Guest Lecture, Seminars, and Symposia. In addition, a quarterly publication named "Daksh" is a regular feature covering the research articles on a wide range of issues on National, Regional and International Security and Strategic affairs.

Daksh

Daksh is Quarterly publication of Bhonsala Research Centre for Conflict and Peace. It is the extension of other academic activities taken up by the post-graduate department of Bhonsala Military College based on the ideal Concept of the late Dharmaveer Dr. B. S. Moonje, founder of the Central Hindu Military Education Society.

To translate the noble ideas of Dr. B. S. Moonje into practice, in the light of contemporary security environments in large perspective, Daksh aims at projecting and analysing issues pertaining to security, and other related issues in the national, regional and global arena, and evaluates through interdisciplinary angles.

Each issue would feature ideas, perception and thought from the scholars of various backgrounds on problems-past and present.

Instructions for Contributors

Original articles are invited in two double-spaced electronic copies (one PDF and one word file) of article/paper not exceeding 3000 words. The articles must be typed in Times New Roman with Font Size 12. The figures, graphs, charts, tables and other info-graphic representation should be numbered and must be in jpeg form. The paper must contain an abstract, keywords with proper reference/ footnotes at the end of the article/ paper. The paper must be accompanied with a brief Personal Bio-Data of the author. The paper should be mailed to the following email address: daksh@bmc.bhonsala.in. It is the sole responsibility of the author(s) to ensure the originality of the research paper. The Editorial committee or institution will not be held responsible for any consequences arising from plagiarism. Editorial committee reserves all the rights to accept or decline the submitted research paper. Authors should also ensure that the articles have not been published elsewhere prior to submission for Daksh. Reproduction of article/ paper in any form for other publication can be made with prior permission from the Principal, Bhonsala Military College, Rambhoomi, Dr. Moonje Path, Nashik - 422005.

Disclaimer:-

Opinions expressed in the articles are the sole responsibility of the author(s) and the advisory/editorial committee shall not be responsible for it.

Advisory Committee

Lt. Gen. Dattatray B. Shekatkar, PVSM, AVSM, VSM (Retd.)
President,
Governing Council
Central Hindu Military Education Society

Shri. Pramod G. Kulkarni
Working President,
Governing Council
Central Hindu Military Education Society

Dr. Dilip G. Belgonkar
General Secretary,
Governing Council
Central Hindu Military Education Society

Shri. Hemant P. Deshpande :- Prabandhak
Secretary
Nashik Division
Central Hindu Military Education Society

Editorial Committee

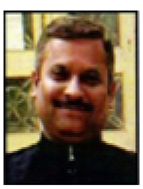

Shri.Vinay D. Chati :- Managing Editor
Head,
Department of Mass Communication & Journalism
Abasaheb Garware College, Karve Road, Pune

Dr. U. Y. Kulkarni :- Co-ordinator
Principal (A),
Bhonsala Military College,
Rambhoomi, Dr.Moonje Path, Nashik-05

Dr. R. I. Raut :- Chief Editor
Head & Assistant Professor
Defence & Strategic Studies
Bhonsala Military College,
Rambhoomi, Dr.Moonje Path, Nashik-05

Articles Published in Previous Issues

Author	Title
Dr. L. Randeep Singh	Executive Editor's Note
Dr. Rajvir Singh	Changing Trends of Threat Perception and Internal Security Problems of India
Dr. L. Randeep Singh	Terrorism and Insurgency
Dr. Lakshmi Kumar & Dr. Govind Das	Uttarakhand : Creation and Repercussions
Lt. Gen. Ashok Joshi PVSM, AVSM (Retd.)	Apropos of CTBT
Dr. K. S. Sidhu	India's Nuclear Policy Retrospect and Project
Dr. Shrikant Parajape	SAARC, SAPTA and Politics of Economic Integration in South Asia
Big. A. A. Wagh (Retd.)	Policy on Science and Technology for National Development and Security
Maj. Gen. V. K. Madhok AVAM VSM (Retd.)	Military Technology Trap: Can India Escape Technological Colonisation?
Mr. L. A. Khan	Central Asia in Transition
Dr. Shrikant Paranjpe	US Attempt at Order in South-East Asia: SEATO Years.
Maj. Gen. K. S. Pendse (Retd.)	Synopsis of a talk on Global spread of Military Technology

Prof. (Dr.) P. M. Kamat	Nuclear Options
Dr. P. A. Ghosh	Achievements of IPKF in Sri Lanka
Dr. Lakshmi Kumar & Dr. Govind Das	Military Culture of Garhwal: Evolution and Impact on Society
Dr. Shrikant Paranjpe	U.S. Attempt at order in South-East Asia: SETo Years
Dr. Ch. Budhi	India's Integration Problem in the North-East and Social Sciences
Padmashri Dr. M. Kirti Singh	Youth's Mental unrest in Manipur
Dr. J. A. Khan	Trends and Compulsion of Going Nuclear
Dr. Lakshmi Kumar	Pakistan Missiles and security of India
Dr. V. Yoga Jyotsna	Threats to India's security : Significance of the Domestic Dimension
Maj. Gen. K. S. Pendse (Retd.)	Role of Science and Technology 159 in India's Resurgence
Dr. Sanjay Deshpande	Regional Politics in South Asia
Dr. Nand Kishor Kumar	India's Armed Forces and Gandhi
Dr. L. Randeep Singh	Concepts and Parameters of India's National Securities : A Short Assessment
Dr. P. M. Kamath	India's Nuclear Strategy : The Post-Pokhran Phase
Brig. K. G. Pitre AVSM (Retd.)	New Atomic Balance of Power in SouthEast Asia

Mr. Vikrant J Kawale	Internal Turbulence and Development of Army
Wg. Cdr. S. M. Shukla (Retd)	On Happenings in “Kargil”
Dr. Lakshmi Kumar Mishra	Pakistan’s Taliban Hand Endangering India’s National Security
Dr. M. L. Sali	Border Dispute Among Nations : A Holistic View
Mr. Vijay Khare	India’s National Security Council Perception, Practice and Prospects
Lt. Col. Rajiv Kapoor	International Target Acquisition Through Satellite –Readers
Maj. Dipak K Das	Indo-Us Relation and Policy Option in Next Millennium
Dr. W. N. Bhende	India’s Nuclear Policy in Nut-Shell
Lt. Col. Rajiv Kapoor	Need Metamorphose The Indian Army
Mr. Vijay Khare	Social Mobilization and India’s National Securities Problems and Prospects
Dr. Agha Mansoor Khan	Chemical & Biological Warfare
H. Nilamani Singh (Ex.I.N.A.)	I.N.A. Headquarters, Moirang-1944
Late Col. P. K. Sahgal (Ex.I.N.A.)	Victory in Defeat
Dr. P. A. Ghosh	Multi-faced Aspect of Internal Security : India
Mr. Nilesh Saudagar	Psychological Aspects responsible for

	corruption : India
Dr. J. A. Khan	Human Right and Security Forces
Dr. A. R. Bharadwaj	Some Aspects Related to Military Psychology
Dr. V. V. Raje & Mr. S. D. Joshi	Human Rights & New Economic Policy-Indian Context
Mr. Vijay Khare	Sri Lankan Ethnic Crisis and Strategic Implications to India's National Securities
Lt. Gen. D. B. Shekatkar AVSM, VSM (Retd.)	Counter Insurgency & Human Right
Lt. Gen. A. S. Parmar PVSM ADC (Retd.)	Human Right
Gpt. Cpt. S. G. Chitnis AVSM (Retd.)	Low Intensity Conflict: Counter Insurgency and Human Right
Maj. Gen. B. N. Rao AVSM, VSM & Bar (Retd.)	A Military Centric View of Human Rights in Counter Insurgency Operations
Prin. S. B. Pandit	Human Right Challenged by Terrorism
Arunkumar Bhatt	Human Right : Weapon of Psychological Warfare in Insurgency
Dr. J. P. Palande	Human Right and the Constitution of India
Mr. Vijay Khare	Human Right in India : Issue and Perspective A Case Study of Child Labour
Dr. Shrikant Paranjpe	Self-determination, Session and the Human Right Debate in India

Lt. Col. S. K. Khasgiwale (Retd.)	Media Relation in LIC Environment
Dr. Dilip Ukey	Human Right in India A Constitutional Imperative and Judicial Creativity
Dr. S. R. Chakravarty	Pakistan: Problem and Prospects of State Building
Dr. Nand Kishor	Cross Border Terrorism in Kashmir
Dr. A. S. Dalvi	Future of Nation State System
Dr. Shrikant Paranjpe	Implication of American Counter Terrorism Strategy
Mrs. M. A. Bharadwaj	Trauma After War
Mr. Vijay Khare	Non-Military Challenges to India's Security
Dr. Amit Dholkia	How Dare You!
Prof. P. L. Dash	Chechnya : War Has No End
Lionel Fernandes	The United Nation and A New World Order
Dr. M. L. Sali	A Study of Bodo – Land Movement
Prof. Phadke U.S.	The Importance of Island Security
Dr. P. A. Ghosh	Ethnic Conflict and Security Crises in India : A Case Study of Tribal Insurgency in Tripura
Dr. J. A. Khan	Development Trends in Defence Material
Dr. Debabrata Goswami	International Security and Countering Terrorism: A Brief Account
T. Chakraborti	Insurgency in Tripura and India's Security

Vikas Kumar Singh	Science, Technology & Security
विनीत सिंह	विज्ञान तकनिकी : भारतीय सुरक्षा के बदलते आयाम
Dr. V. P. Nedunchezhiyan	The Importance of Island Security
Dr. Nand Kishor	The Challenges of Nuclear Technology
Mr. Vijay Khare	India's defence Policy: An overview
Mrs. M. A. Bharadwaj	War Neurosis
Dr Priyanath Adinath Ghosh	Technologies and Camouflage Warfare
Dr Abhaya K Singh	Climate Change: Our Greatest National Security Threat?
Mr Manojit Das	Removing Border in South Asia: Challenges & Opportunities
Mr Mohit S. Purohit	Terrorising Myths
Wing Commander Jayesh Pai (Retd)	Industry 4.0: What does it mean to Military?
Cmde R. S. Dhankhar (Retd)	Admiral Kanhoji Angre: A Visionary Leader
Maj V. J. Kawale (ANO)	Chhatrapati Shivaji Maharaj: A True Leader
Mrs Sangeeta Roy	Statelessness and Terrorism in the South Asian Region: A case study of Rohingyas
Brig Hemant Mahajan	Security Challenges to Peninsular India 11 years 26/11, Concerns, Challenges and Way Ahead
Cdr Vinayak Agashe VSM (Retd)	Role of submarines in future challenges for India

Dr P. A. Ghosh	Dr B. S. Moonje's Thoughts on Military Education
Mr Subrata Roy	China-Pakistan Strategic Partnership: India as a Factor
Mr P. J. Kachey	India's Act East Policy: a security dimension
Dr Mohammad Samir Hussain	Piracy Threats to India's Maritime Security in the 21st Century
Flt Lt Prashant Yadav	Pakistan and Chinese joint military ventures and its implications on India
Mr R. I. Raut	भारतातील नक्षलवादी समस्या सोडविण्यातील संयुक्त राष्ट्रसंघटनेचे कार्य : एक विश्लेषण
Dr Onkar Pawar	जागतिक दहशतवाद : एक आव्हान
Dr Sunil Kumar	India-China Border Dispute: Roll of Pakistan in this Context
Dr L. P. Wagh	"Challenge to India's Internal Security"
Dr Prashant Prabhakar Saraf	Geo Strategic Importance of India's North West Border and Challenges to National Security With Reference To Afghanistan – Pakistan – India Triangle
Dr Ramesh Raut	Strategic importance of Crude oil and Natural Gas: Role of the United Nations
Mr Sandip Javir	China–Pakistan Economic Corridor: Geopolitical Impact on Regional Dynamics of Energy Security
Mr Vinod A. Sonavani	Establishing Islamic Supremacy by Iran &

	Saudi Arabia through Proxy Wars in the Middle-East.
राहुल विठ्ठल आव्हाड	कश्मीर खोऱ्यातील अशांतता – कश्मीर मधील फुटीरवादाची सरुवात व सद्यस्थिती
Dr. Onkar Pawar	Changing Concept of National Security
Dr. Ramesh Raut	Fight against Terrorism: The need to think anew
Miss Shehal Nikam	Refugee-As an Indian Perspective
Prof (Dr) Baban Todkar	काश्मीर बाबतचे कलम ३७०
Dr. Subhan Jadhav	“कलम370 रद्द केल्यानंतर पाकिस्तानचा दृष्टीकोण”
Dr. Vishnu Pawar	स्वातंत्र्यवीर वि.दा.सावरकर आणि श्री. गो. नी. दांडेकर यांनी रेखाटलेले छत्रपती संभाजी महाराज- एक चिकित्सा.

From the Desk of Chief Editor

Bhonsala Military College is one of the few institutions in the country offering academic programmes in Defence and Strategic studies at graduate and post graduate levels. Over the years, the department of Defence and Strategic Studies has conducted numerous conferences and seminars on national security, blue economy, maritime affairs and related themes. The department also strives to keep the students abreast of the latest developments and contemporary issues by encouraging research publications, article reviews, debates, group discussions and paper presentations. In line with its objective of disseminating contemporary knowledge, "Daksh'' was conceived in the early years of the department. Daksh is a quarterly security studies journal published under the aegis of Bhonsala Research Center of Conflict and Peace (B.R.C.C.P), an independent branch of Defence and Strategic Studies Department.

The journal aims at projecting and analyzing issues related to security and other spheres in the national, regional and global arena and evaluating them through interdisciplinary approaches. Each issue covers feature ideas, perception and thoughts from the scholars of various backgrounds on problems –past and present and also creating awareness amongst students. I am sure the journal would appeal to scholars, student's fraternity and those interested in India's national security studies and international affairs worldwide. The question of national security has become one of the most pressing issues in the world today. Every nation in the world has to make special efforts for its national security. It is a great pleasure to present to you the twentieth issue of Daksha in view of these and many other questions. The focus of Defence and Strategic studies is primarily on the use of military force. But the scope of Defence and Strategic studies is not limited to military warfare. Prussian general and war scientist Carl von

Clausewitz focused on political goals while interpreting strategic policy. British Military leader and war scientist Liddell Hart also seems to have emphasized the use of the military to advance the political policies of nations. Combining the usefulness of military force with political goals is important from a Defence and Strategic studies point of view. Doing so achieves two things.On the one hand, the scope of strategic policy is not only wartime, but can also be useful for peacetime, and secondly, by doing so, politics can be placed on the brink of war. The use of military force should not be unwarranted and brutal or depend on the personal ambitions of a military leader.If war is not to be allowed to become directionless, if its use is to be brought to fruition, decisions about it must be taken at the political level. There are three levels of strategic Studies. First, the Grand Strategy; Second, Operational Strategy and Third, Tactics. The highest strategy is only in the jurisdiction of the political leadership. Military strategy and tactical operations fall under the purview of the three armies. Daksh is a quarterly observer of all such matters.

While we publish the 21st issue of the journal, I take this opportunity to express my sincere thanks to all the office bearers of CHME society and Principal of the college for their constant support, guidance and encouragement. I would also like to express my sincere thanks to all the contributors of the 21st issue of the journal.

Dr. R.I.Raut
Head,
Department of Defence and Strategic Studies
ramesh.raut@bmc.bhonsala.in

Index

No.	Author	Title	Pg
01	Dr. J.D. Lekurwale	Why always Afghanistan.....?	17
02.	Dr. Ramesh Raut	This is Not Saigon	21
03.	Dr. Onkar Pawar	अफगाणिस्तान संघर्ष: ऐतिहासिक अवलोकन	32
04.	Dr. Subhan Jadhav	तालीबान विरूध्द युध्द; पाकिस्तानचे धोरण	50
05.	Mr, Vilas Kumavat	अफगानिस्तान: नव्या वाटेवर	60

Why always Afghanistan.....?

Dr. J.D. Lekurwale
Head Dept. of Defence and Strategic Stuudies
Dr. A. G. D. BendaleMahilaMahavidyalaya, Jalgaon, Maharashtra

Afghanistan the land lock nation in south Asia always comes in helm of affairs,for internal rivalry within the state or for the invasion by superpower. The nation has got its geostrategic importance during all phases of history. In this age of globalization also super power like USA showed its interest in a small state of south Asia i.e. Afghanistan. Though Afghanistan has got its importance but it is also considered as an ominous state from the ancient to modern period.From Alexander the Great to 21st-century all who dared to cross Afghan borders, they supposed to have ruined or grievously weakened. It's a catchy phrase, one that evokes images of European statesmen playing "the Great Game" for Asia, According to Rudyard Kipling , "A fool lies here who tried to hustle the East,"[1] the lines given by Kipling in his book the Naulakha which had its basic themerelated to the difference between Western (U.S.) and Eastern (Indian) cultures. This line means that Westerners, who are used to a fast-paced life, will die before they can make Easterners move quickly. These lines of Kipling can be used to quote struggle of the western empires from Alexander to today's USA who tried to conquer Afghanistan. It is true that who so ever tried to conquer Afghanistan either they have ruined themselves or weaken their power. That's why according to some thinkers this small nation is a graveyard of empires.

Alexander the Great faced fierce opposition from locals when he invaded around 330 B.C., and received a nasty leg wound from an arrow. But he ultimately smashed that resistance founded what became the modern city of Kandahar and pushed on to

[1]https://www.poetryloverspage.com/poets/kipling/naulahka.html

India — leaving behind the Seleucid Empire, which lasted for 250 years. Genghis Khan conquered Afghanistan. So did Timur, better known as Tamerlane, and his descendant Babur. So did the Turks and the Huns, the Hindus and Islamic Arabs, the Persians and the Parthians. So did numerous empires, peoples and tyrants like the Greco-Bactrians, the Indo-Scythians, the Kushans, the Sassanian Empire, the Maurys Empire, the Gahznavids, the Uzbeks, the Safavids and the Hotak dynasty. Most of them stayed for decades, even centuries. But according to the historical evidences most of these empires became either weak or they broke away in to pieces when they put their footprints in the land of Afghanistan.

The question arises why most of the empires or great powers wanted to conquer Afghanistan? This small nation is important because of its geostrategic position. This land lock nation is known as entrance of central Asia and also the entrance of south Asia. In the 20th and 21st century USSR and USA invaded Afghanistan to get hold on the rich land with oil and natural gases i.e. Central Asia. Most of the great power in either age got attracted towards Afghanistan due to its geostrategic location. The boarders of Afghanistan are attached with Pak occupied Indian terrirory, Pakistan, Iran, Turkmenistan, Uzbekistan, Tajikistan and Uighur province of China. Before 1991 the borders of Afghanistan were attached with Soviet Russia. During the cold war period in 1979 Soviet Russia invaded Afghanistan. During the struggle between USA and Soviet Russia, Soviet Russia invaded Afghanistan led by Mujahedeen's due to its geostrategic location. Within 11 years of span Soviet Russia pulled out its troops from Afghanistan. In 1991 Soviet Russia disintegrated in to the 15 nations. Some called that due to the invasion of ominous land of Afghanistan one of the super power at that time got disintegrated. Another question arises that why no one was able to control total land of Afghanistan? The answer of this question is because of the terrain and the existence of various ethnic groups in Afghanistan.The terrain of Afghanistan is dominated by rugged mountain ranges, which generally

run from the northeast to the southwest. Mountains occupy all but the north-central and southwestern regions of the country, which are dominated by plains. Nearly half the country has an elevation of 2,000 meters or more, and the highest peaks in the northeastern Hindu Kush range exceed 7,000 meters. Historically, mountain passes along the northeastern border with present-day Pakistan have been of great strategic importance. Significant parts of the southwestern plains region are desert.[2] The uneven terrain with rugged mountains of the nation does not allow the invaders to takeover of the whole land. Poppy is mainly cultivated in Afghanistan. Because of which Afghanistan comes under the opium producing nations golden crescent along with Iran and Pakistan. Most of the Opium and other drugs in South Asia come from the land of Afghanistan. It is said that during the soviet invasion many soviet soldiers were got addicted to opium provided by Afghani people. In the bartering process for opium common Afghani uses to take advance weapons from the soviet soldier in return. Beside the terrain the various ethnic groups also creates hassle for total take over. Ethnic groups like Pashtu, Hzara, Uzbek, Aimak, Baloch, Pashai, Gujjar, Brahui, Kiz, Ilbush, Pamiri, Kirgiz, etc exists in Afghanistan.[3] Most of these ethnic groups have engaged in rivalry for supremacy in between them. Among these clans around 40% to 50% are belonging to Pashtu community. Most of the Pashtu's are found in the organization like Taliban. It is said that only Pashtu's decide who will rule the nation or if you want to concur Afghanistan you need to overpower Pashtu's.

Due to the rivalry of supremacy in between the ethnic groups Afghanistan never became the stable nation. Though it has very less fertile soil but the nation is full of natural resources. The modern time invaders like USSR and USA tried utilize the natural resources from Afghanistan. Due to its geostrategic position most of the invaders got attracted towards the nation. The organization like Taliban was in support of the terrorist organizations like Al-Qaeda. Not only the interest of super

[2] https://www.loc.gov/rr/frd/cs/profiles/Afghanistan.pdf
[3] Ibid

powers but also the interest of various terrorist organizations always put Afghanistan in the helm of affairs. During the Taliban regime Afghanistan was the safe Zone for many terrorist organizations in the world. The example of India Airlines flight-814 hijacking episode can be considered here. Many terrorist organizations has got safe haven in Afghanistan. That's why by showing the cause of 9/11 terrorist attack USA invaded Afghanistan.

Due to the reasons like safe haven to terrorist organizations, internal ethnic rivalry, position in golden crescent, geostrategic importance due to land lock state, Natural resources, etc Afghanistan always come in to the helm of affairs.

References

1. Baylis John, Smith Steve, Owens Patricia, "The Globalization of World Politics: An Introduction to World Politics", Oxford University Press, New York,2008
2. Calvocoressi Peter, "World Politics 1945-2000", PEARSON Education in South Asia, New Delhi, 2008
3. Newell Nancy Peabody, Newell Richard S, " The Struggle For Afghanistan", Cornell University Press, London,1982.
4. Palmer Norman D. Perkins Howerd C, " International Relations, The World Community in Transition", A.I.T.B.S. Publishers & Distributers, Delhi, 2005
5. https://www.poetryloverspage.com/poets/kipling/naulahka.html
6. https://www.loc.gov/rr/frd/cs/profiles/Afghanistan.

This is Not Saigon

Dr.Ramesh Raut
Head,
Defence and strategic studies Department
Bhonsala Military College, Nashik 422005
ramesh.raut@bmc.bhonsala.in

Abstract:- "If US troops remain in Afghanistan after May 1, 2021, we will not tolerate it. The Taliban has threatened to retaliate violently." The Donald Trump administration has made the fatal decision to negotiate with Taliban representatives, sidelining the elected government, in a hurry to withdraw troops from Afghanistan. That is to say, the strike was thwarted for the very purpose for which the original campaign was launched. September 11 marks the 20th anniversary of the horrific terrorist attacks in the United States. Within days, it became clear that Osama bin Laden, the mastermind of the 9/11 attacks, and several of his terrorist associates from Al Qaeda were hiding in Afghanistan. It was decided to send US and allied forces to Afghanistan to annihilate them. Pakistan's neighbor is Afghanistan, which has joined the US in the fight against terrorism. Pakistan became the center of the operation as it was convenient to send troops to Afghanistan. This led to the naming of the entire campaign strategy, 'Afghanistan-Pakistan' as an acronym for 'AFPAK'. Like the much-talked-about US missions in Vietnam and Iraq, the AFPAK campaign has ended with many questions left.

Key word:- AFPAK, Fatal Decision, National Security, International Security

Introduction:- The United States had suffered a great deal in Vietnam. But Saddam Hussein and Osama bin Laden were killed during the Iraq and Afghanistan campaigns. That's what all-party rulers in America say.Even if they are right. ISIS was born out of a devastated Iraq. Although the group is embroiled in the Iraq-Syria conflict, it appears to be reviving in Afghanistan through a handshake with the Taliban and al Qaeda. The root cause of the conflict is seen in the concept of war. War is a very important term that has survived in various forms since the origin of human civilization and has a far-reaching effect on the entire human race. Many sub-terms are added to the term

war. It includes terms like national security, international security, foreign policy, economic policy and many more. External and internal conflicts have been going on since time immemorial through political, economic pressure, propaganda, assassinations or other forms of intervention. A similar process has been observed in Afghanistan. The country's geographical location, regional importance, natural resources, industrial potential, social structure, political system, military prowess, politics, national morale all affect the national capacity. Foreign policy also depends on the capabilities of each country. Every development in Afghanistan will have an impact on India's foreign policy in the future.

Priority in National Security: - The security of any country is based on its social and economic system. It is necessary and necessary to build in the nation the capacity necessary for the protection of the territorial integrity and sovereignty of the country. Measures need to be taken to properly address potential threats at internal and external levels. From which country and from which crisis does any country want to protect itself? What is the nature of threat? This has to be considered. In a country with a high level of diversity, security issues are more complex. The power of the country is expended to solve that problem and it affects the development of the nation. The concept of national security seems to be changing over time. Man studies the past. He lives in the present. And hopes for the future. This is all about creating a bright future by avoiding the mistakes of the past. This is not always the case. If human beings constantly try to live life by avoiding all mistakes, there is no problem in creating a golden age. But unfortunately, the creation of a golden age is not a rule but an exception. Mistakes made in the past have been repeated knowingly or unknowingly. It will continue to happen. Repetition of history is inevitable in a way. It is human nature that causes it. As the US pulls out of Afghanistan, "this is not Saigon." While the US Secretary of State is telling the world about this, it is safe to say that Vietnam is in the throes of despair. In the main leaflet of the Taliban organization

"Kal rusko bikharate dekha tha ab Indiako tutata dekhenge

Hum berk ke sholeme Americako jalata dekhenge."

The above record shows. That is to say, the Taliban's threat is as global as that of the United States. Each nation takes care of its national interest by adapting to the changes that are taking place at the international level through its foreign policy. There is a correlation between foreign policy and international politics. Just as fluctuations in world affairs influence foreign policy. In

the same way, foreign policy is influenced by internal affairs. Decisive elements of foreign policy also affect the national interest. McInder, a political thinker, has given special importance to the nation's position, topography, climate, mineral resources and environment in foreign policy. According to him, the economic components of determining foreign policy include economic defense, self-reliance, development, industrial development and international trade, economic planning. India has tried to make its economy self-sufficient. The government is trying to move it. But it also has to consider that there are neighbors who are trying to stop it. Regional cooperation is expected to keep the nation stable in the new world order. If we have good relations with our neighbors, they will cooperate. It is important for developing nations to pursue a foreign policy based on objectives such as the United States, through bilateral agreements with the European Economic Community and Japan, for international assistance and economic transactions. ‘International peace and security are the main objectives of the United Nations. To this end, the objectives include fostering friendship among the member nations on the basis of equal rights and self-determination, enhancing cooperation in resolving issues of human interest such as economic, social and cultural, and enhancing respect for fundamental human rights. The members of the United Nations, which acts as a global hub like the United Nations, are bound by certain principles to achieve these goals. Equality of sovereignty, honest adherence to international obligations, the adoption of a compromise to end international conflicts, a boycott of war, and the persuasion of nations to uphold the rule of law to maintain peace and security. These are the key principles that Russia and the United States have violated in Afghanistan, such as non-interference in the internal affairs of any nation.

Fatal decision:- "If US troops remain in Afghanistan after May 1, 2021, we will not tolerate it. The Taliban has threatened to retaliate violently." What will happen to that threat after Joe Biden's announcement,It is now clear that it was unclear at the time. After more than 2,000 U.S. troops and more than a million Afghan civilians were killed in the war on terror, the Taliban suffered little casualties and U.S. forces withdrew, further weakening the Afghan-led government. This withdrawal is a matter of grave concern to India. India has invested financially and manpower in a number of projects in Afghanistan. This has hampered India's geopolitical-commercial aspirations for connecting Central Asia to Afghanistan via the port of Chabahar. Moreover, with the help of the Taliban, while weakening the government of India's enemy nation in Afghanistan, Pakistani groups are playing a new game of assassinations against Indian individuals and establishments. The Pakistani government is currently in dire financial straits and the military leadership is not in a state of panic right now, but its groups

and leaders have not been brought under control. In this regard, the Government of India should plan its policy considering the post-9/11 situation.

Taliban operations: -Former US President Donald Trump favors violent, bigoted, medieval-minded anti-democratic organization like Taliban. The role of negotiating with the Taliban, which has been a major cause of instability in Afghanistan, was strange, given the sidelines of the government of President-elect Ashraf Ghani. In the future, you will be involved in power. But first, the Taliban representatives were told to stop the violence. Despite acknowledging this, the Taliban continue to do what is best for them. Of course, the violence continued. Currently, the Taliban have reasserted control over vast, barren lands in Afghanistan, and in major cities, Afghan soldiers are targeting everyone from the police to journalists. The newly elected Joe Biden administration seems to want to do the same. But they have begun to work for a more comprehensive and workable solution. US Secretary of State Anthony Blinken has sent a letter to the President of Afghanistan, outlining a new solution to the Afghan question. The correspondence was classified as confidential, but was leaked by an Afghan news agency. The secret correspondence of a nation with the highest priority in the case of an intelligence agency like the US could explode the Taliban in Afghanistan. So the question is, what about other nations? It is suggested that representatives of the six countries adopt a joint strategy to establish peace in Afghanistan under the auspices of the United Nations. The six countries are the United States, Russia, China, Iran, Pakistan and India. India had no place in the Trump administration's peace plan. The Joe Biden administration has corrected that mistake. But how can these six countries reach a consensus in the Afghanistan peace talks? The question remains. In particular, just as India is skeptical of Pakistan's Afghan policy, so is Pakistan skeptical of India's existence in Afghanistan. Given these contradictions, the United States wants a broad consensus on such an important issue and India's participation in it.

Pakistan's role in Afghanistan: -The Talibanization of Afghanistan was caused by Pakistan. The Afghan government and the majority of the people know that India has a key role to play in rebuilding Afghanistan, which was destroyed by the Taliban. On the contrary, thinkers in Pakistan are still trying to convince the government and the army that Pakistan has suffered the most after that country due to unstable Afghanistan. The second part of the Blinken etiquette, however, is unsettling to India as well. Blinken, like Trump, has called on the current Afghan government to form a "temporary and inclusive" government. This means they have to bring the Taliban to power. Ashraf Ghani complains that this is unjust for a popularly elected government. He has promised to end the violence in Afghanistan, which is still under Taliban

control. US Secretary of State Anthony Blinken has said that the United States has moved its embassy in Afghanistan to Kabul airport. He also objected to comparing the current situation in Afghanistan with the Vietnam War. Mr Blinken described the US-led operation in Afghanistan as "successful". "It's not Saigon," he said. About 46 years ago, during the Vietnam War, the United States had to leave Saigon in the same way. President Joe Biden and Republican lawmakers are comparing the withdrawal of US troops from Afghanistan to Saigon. Because the Americans have failed to establish peace in Afghanistan by establishing a people's government, they have left the question unanswered. Even today, gunfire can be heard in many parts of Kabul. According to the latest reports, gunfire could be heard after the Taliban took power and the Afghan president left the country. Reuters quoted some eyewitnesses and the Interior Ministry as saying that gunfire was heard in many parts of Kabul. Earlier, the Taliban said in an official statement that its fighters were occupying Afghanistan for the sake of peace and security. Afghan President Ashraf Ghani and Vice President Amirullah Saleh have left the country. Meanwhile, Taliban fighters have infiltrated the city of Kabul.

Taliban's peace efforts: -The progress made in the last 20 years will not be lost. First the fort of Mazar-e-Sharif in the north was captured and then Jalalabad and other cities were captured without any special resistance. The Taliban increased their power so much that President Ghani had no choice. The United States has been urging him to step down and appoint an interim administration. The Taliban, which has officially entered the city for peace, has said in a statement that it is officially entering Kabul to maintain peace and order in the city.The Taliban claimed responsibility for the attack in several parts of Kabul, the Taliban said its fighters were entering the city to quell intruders. The Taliban has instructed its fighters not to harass civilians and not to enter anyone's home. Earlier, the Taliban said it would guarantee the safety of lives and property of all people in Kabul. The Taliban has also said that those who want to leave the city should be allowed to leave. Taliban spokesman Suhail Shaheen told BBC Afghanistan that the Taliban would not retaliate. "We want to assure the people of Afghanistan, especially the people of Kabul, that their lives and property are safe. No one will be retaliated against," Shaheen said, adding that he was a servant of the Afghan people."Our leadership has told our fighters to wait for a peaceful transition outside Kabul. We want a peaceful government," he said. "The Afghan people will have a share in the Taliban regime, which means that those who are not part of the Taliban will join the government," Shaheen said. Pakistan says it is watching the changing situation in Afghanistan. Commenting on the current situation in Afghanistan, Pakistan's Foreign Ministry spokesman Zahid Hafiz Chaudhry said, "Pakistan will continue to

support efforts for political reconciliation and we hope that all parties in Afghanistan will work together to resolve this internal issue." According to Chaudhry, the Pakistani embassy in Kabul is helping all Pakistanis and the people of Afghanistan and the international community. He said a special cell had been set up in Pakistan's interior ministry to issue visas to diplomatic staff, UN agencies, staff of international organizations and journalists.

Taliban Tactics: -

The capture of Kabul after capturing all major Afghan cities was part of their Afghan strategy. A Taliban spokesman said the fighters would not be allowed to fire during the celebrations. He said troops in Afghanistan would be allowed to return to their homes. The Taliban said airports and hospitals would remain open and emergency supplies would continue. Foreigners have been told they can return if they want to return to their home country, and if they want to stay in Afghanistan, they must register their presence with the Taliban. The United States fought its 20-year war in Afghanistan. US troops leave Afghanistan in May 2021. In December 2001, US-led NATO forces established their dominance over Kabul. Bagram was developed as a huge airport with a capacity of ten thousands of troops at a time. George W. Bush, Barack Obama and Donald Trump visited the base during their tenure as President. The American prison at Bagram Base has become infamous for being abused by soldiers. It is being compared to the US military prison at Guantanamo Bay in Cuba. The prison was built by the United States but was handed over to Afghanistan in 2013. Acting Afghan Home Minister Abdul Sattar Mirzakwal said in a statement that the transfer of power would take place peacefully and an interim government would be formed. He said Kabul would not be attacked. Meanwhile, no attacks have been reported anywhere in Afghanistan for the past five to six months. The Associated Press reports that Taliban negotiators are arriving at the presidential palace to prepare for the transfer of power. In an earlier statement, the Taliban said it had instructed its fighters to stay out of Kabul and not attack. The province of Bamiyan, famous for its Buddha statues, is also under Taliban control. Bamiyan province also came under Taliban control. According to the latest reports, the Taliban have captured Bamiyan province without any special resistance. The famous Buddha statues were blown up by the Taliban 20 years ago. Taliban fighters had now infiltrated Kabul's Karabagh, Kalakan and Pagman districts. According to the Taliban, the capital of Dekundi province has been easily captured without any resistance. The Taliban now control all cities in different parts of Afghanistan. Afghan President Ashraf Ghani has held talks with US Special Envoy Zalmay Khalilzad and senior NATO officials.

Why America came to Afghanistan: -

A terrorist attack in the United States on September 11, 2001, killed at least 3,000 people. The militants used planes to carry out the attacks. The bomber struck shortly after noon in front of the World Trade Center and the Pentagon in New York. A plane crashed into a field in Pennsylvania. Osama bin Laden, the head of the Islamic State militant group, has been blamed for the attacks. Afghanistan was then ruled by the radical Islamic group Taliban and was protecting Osama bin Laden. The Taliban refused to hand over Osama bin Laden to the United States. Under such circumstances, a month after the 9/11 attacks, the United States launched airstrikes in Afghanistan to defeat both terrorist groups. All of these Taliban fled to Pakistan as the United States intensified its attacks on the Taliban. Although the Taliban fled to Pakistan, they made millions of dollars from the use of drugs, minerals and narcotics in Afghanistan. In 2004, a new US government was formed in Afghanistan. But, even during this period, the Taliban's deadly attacks continued throughout the year. International forces working with the Afghan army found it difficult to confront the re-established Taliban. Many Afghans died in the fighting, be they civilians or soldiers. Why did the Afghanistan conflict start in 2001? It has a long military history. Even before the US-led invasion of Afghanistan, the country had been embroiled in a two-decade-long war.

US military spending in Afghanistan: -

In the late 1970's, Soviet troops invaded Afghanistan. The purpose was to help the Soviet military communist government. Russia was fighting the Mujahideen, which had the support of many other countries, including the United States, Pakistan, China, and Saudi Arabia. In 1989, Soviet troops withdrew from Afghanistan, but civil war continued. This gave the Taliban a chance to flourish in the ensuing chaos. How did the Taliban become so powerful? If we try to find the literal meaning of the word Taliban, it becomes a student in Hindi. In the early 1990's, the Taliban became prominent on the border between North Pakistan and southwestern Afghanistan. He vowed to fight corruption and protect Afghans. People were badly affected by the ongoing civil war at that time and security was a big issue for them. The Taliban quickly increased their influence and promoted Sharia law. They began punishing under Islamic law, such as public executions for murder and Public execution for adultery, and perversion for theft. Men were required to grow beards and women were required to wear veils. The Taliban also banned TV, music and movies, and banned girls 10 and older from attending school. The Taliban have been on the backfoot for the past two decades, but it has never ended. At the end of 2014, the bloodiest year in Afghanistan, international forces began considering staying in Afghanistan indefinitely. He left his combat mission to the Afghan army. This gave impetus to

the Taliban and they took over many areas. They attacked the government and civilians with bombs. In 2018, 70 percent of the Taliban are active in Afghanistan. What is the cost of this war? The war killed more than 2,300 American women and men soldiers and wounded more than 20,000. In addition, 450 British soldiers and hundreds of other soldiers lost their lives in the war. But the people of Afghanistan suffered the most. According to some research, about 60,000 members of the Afghan security forces have lost their lives in this war. The United Nations began systematically recording civilian deaths in 2009. According to him, about one lakh 11 thousand civilians have been killed or injured in this war. According to one study, the estimated financial cost of this war for the American taxpayer is US $ 1 trillion.

US-Taliban peace agreement: -

In February 2021, the United States and the Taliban signed a peace agreement in Afghanistan. Under the agreement, the United States and its NATO allies agreed to withdraw their troops completely. In return, the Taliban was persuaded not to allow Al Qaeda or any other extremist group to operate in areas under its control. As part of last year's talks, both the Taliban and the Afghan government released each other's prisoners. About 5,000 Taliban militants were released under the agreement. The United States has promised to work with the United Nations to lift sanctions on the Taliban and other sanctions. The United States has held direct talks with the Taliban without the presence of the Afghan government. "After all these years, it's time to bring our people back home," said then-President Donald Trump. What will happen with the withdrawal of all American troops? What is the current situation? Following the agreement, the Taliban have now started targeting the opposition instead of targeting cities and military outposts, which has created fear among the people of Afghanistan. During the withdrawal of foreign troops, the Taliban began to show its strength. Al-Qaeda is also active in Afghanistan, while Islamic State militants have also carried out attacks in the country, threatening to overthrow the Afghan government. Concerns have been raised about Afghanistan's future, but Afghan President Ashraf Ghani has insisted that the country's security forces are capable of dealing with militants. Did two decades of war succeed? No successful international terrorist attack has been planned in Afghanistan since the war began. Frank Gardner says, "If you look at the international counterterrorism scale, Western forces there have succeeded in their goal." But, 20 years later, the Taliban have come a long way since their defeat. According to some reports, June saw the worst phase of violence since the withdrawal of foreign troops, in which hundreds of people lost their lives, while years of hard work and progress were threatened. Key

development centers are under threat. "Al Qaeda, Islamic State and other terrorist groups are not over, they are re-emerging and are particularly excited by the withdrawal of Western forces."

Indian National Security in the context of Taliban regime: -

In the wake of the Taliban's takeover, major powers around the world have taken this coup seriously and realized that narco and violent terrorism are being controlled from here. Afghanistan is the world's largest opium-growing country, with the Taliban turning it into a drug and supplying it to the world as narco-terrorism. How did al Qaeda terrorists attack the US World Trade Center in 2001 under Taliban protection? The United States had to send troops there, but today the Taliban are back in Afghanistan. With this, drugs and terrorism will once again increase in every part of the world, especially in South Asia, and the national security of the countries in that region will be threatened. External and internal security are the main components of each country's national security. In external security, relations are formed at the political level with the countries concerned, through which steps can be taken to take the countries concerned. Based on this, Prime Minister Narendra Modi has discussed the situation in Afghanistan with Russian President Vladimir Putin. And Foreign Minister S. Jaishankar is in touch with other countries to take any action regarding the Taliban regime in Afghanistan. Border security is just as important as the country's external security. On this basis, General Bipin Rawat, the head of the country's defense forces, met in August in the South China Sea with US Admiral John Aquino, the head of the naval alliance of India, Japan and the US and Australia. Discussed the situation in Afghanistan. It also discussed in detail the Taliban's operations and its links to terrorist organizations such as Al Qaeda, such as Al-Jazeera Mohammed. Admiral gave a detailed account of how these terrorist organizations worked together with US forces in Afghanistan for 20 years, in which 2,800 American soldiers were killed and 30,000 wounded. Eventually, at the request of the American people, their troops were forced to withdraw from Afghanistan, after which the Taliban defeated the Afghan forces and snatched US-supplied weapons from them. These weapons include combat helicopters, night vision equipment, assault rifles, missile drones and more. In addition, a number of Afghan Taliban fighters have joined the Taliban. As a result, the Taliban is in a stronger position than ever before.

Conclusion: The Taliban, which is itself a terrorist organization, is still protecting other terrorist organizations in the same way, including Lashkar-e-Taiba against India. These groups, already active in Kashmir and controlled by the Indian Army, will once again step up their operations in Kashmir under the protection of the Taliban and Pakistan's ISI. Considering the

situation in Afghanistan, the Indian Army is on high alert in the Arabian Sea and in the air along the Pakistan border. India is no longer the India of the 80's, when Pakistani terrorists could easily cross the open border into Punjab and Jammu and Kashmir and carry out terrorist activities. The boundaries of the ground are now completely fenced with barbed wire and are constantly monitored by electronic resources. At the same time, border trade with Pakistan from Kashmir, the main source of arms from Pakistan, has come to a standstill as most of these vehicles were carrying arms and ammunition to terrorists from Pakistan's ISI. In order to dominate the Afghan border from a military point of view, the Indian Army conducted a joint security exercise with the Kazakh Army in Kazakhstan from 31 August to 14 September. At the exercise, South Asian nations called for a similar strategy to counter the Taliban threat. Because of the greed for minerals in Afghanistan and the shared economic corridor plan, China is showing sympathy for the Taliban. Given this, there is a need to encircle China on the Taliban issue as well as in the South China Sea.

BIBLIOGRAPHY

1. Buzon, Barry, People State and Fear: National Security Problem in International Relation, Chapel Hill University of North Carolina Press, 1983 p 304- 305
2. General V S Sharma, A Glimpse of Threat perceptions and Security Environment, USI Journal, July 1992, p 24
3. B G Deshmukh, Intelligence Agencies Coordination a must, Hindustan times, 21 May 2021
4. Hans J. Morgenthau, Politics among Nations (Alfred.A.Knopf Publisher New York1963)
5. Heininger, J.E., Peacekeeping in Transition: The United Nations in Cambodia, (New York, Twentieth Century Fund Press, 1994)
6. Henry A. Kissinger, Years of Renewal (: Simon and Schuster, New York, 1999)
7. Hulton, Susanc., Council working Methods and Procedure in David M. Malone (ed.), The UN security Council-From the Cold War to the 21st century, Viva Books, New Delhi, 2006,
8. Independent Working Group on the Future of the United Nations, The United Nations in Its Second Half-Century, (New Haven, CT, Yale University Press,1995.)
9. Jawaharlal Nehru, India‟s foreign policy (selected speeches from September 1946 to april 1961)

10. James N. Rosenau, International Politics and Foreign policy (edited) (University of Michigan, London 1967,)
11. Jawed Ajeet, Jinnah Secular and Nationalist,(Fouj bookcom new delhi 2005)
12. Karns, M.P. and Mingst, K. (ed.), The United States and Multilateral Institutions: Patterns of Changing Instrumentality and Influence, (Boston, MA, Unwin Hyman, 1990.)
13. Kazimi, M.R., Financing the U.N. Peacekeeping Operations, (Delhi, Capital Publishing House, 1988.)
14. Kelsen, Hans, Law of the United Nations, (London, Stems, 1950.)
15. Khan, Rahamtullah, Implied Powers of the U.N., (Delhi, Vikas Publications, 1970.)
16. Kirsch, Philippe, The Changing Role of the Security Council, (New York, Ralph Bunche Institute on the United Nations, 1990.)
17. Klare, M. and Chandrani, Y. (ed.), World Security: Challenges for a New Century,(New York, St. Martin‟s Press, 1998.)

अफगाणिस्तान संघर्ष: ऐतिहासिक अवलोकन

Onkar S. Pawar
M.A., NET, Ph.D,
Independent Researcher
onkar.pawar1984@gmail.com

अफगाणिस्तानमधून ऑगस्ट २०२१ मध्ये, अमेरिकेने आपले सैन्य माघारी घेतल्यानंतर तालिबान्यांनी त्यांची सत्ता स्थापन केली आणि जगामध्ये चिंतेचे वातावरण निर्माण झाले. जगभरातल्या अनेक राष्ट्रांनी अफगाणिस्तानमधल्या सद्यपरिस्थिती बाबत आपली चिंता व्यक्त करत आपली भूमिका मांडली. जगामध्ये, विविध स्तरातून अफगाणिस्तान मधील सध्यपरिस्थितीचे विवेचन केले गेले. तालिबानी कोणत्या प्रकारची सत्ता येथे राबवणार आहेत आणि जगभरातले देश त्याला कसा प्रतिसाद देणार याकडे अवघ्या जगाचे सध्या लक्ष आहे. भारतासाठी सुद्धा हे सर्व महत्त्वाचे आहे, कारण भारताच्या पाकव्याप्त काश्मिरची सीमाही अफगाणिस्तानला लागून आहे आणि त्या अर्थाने हा देश आपलाही शेजारी आहे. तसेच, भारताचे अफगाणिस्तान सोबत नेहमीच मैत्रीपूर्ण संबंध राहिले आहेत. अफगाणिस्तान हा दक्षिण आशिया आणि मध्य आशिया यांना जोडणारा दुवा आहे. तसेच, भारताने गेल्या काही वर्षांमध्ये येथे गुंतवणूक केली आहे. त्यामुळे अफगाणिस्तानातील सगळ्या घडामोडी भारताच्या दृष्टीने अत्यंत महत्त्वाच्या आहेत. याच पार्श्वभूमीवर, ऐतिहासिक दृष्टीकोनातून अफगाणिस्तानमधली सद्यपरिस्थिती समजून घेताना अफगाणिस्तानमध्ये घडलेल्या महत्वाच्या घडामोडींचा सविस्तर चर्चा करणे क्रमप्राप्त ठरते. यासाठी या लेखाचे तीन भागांमध्ये हे विभाजन केले आहे पहिल्या भागामध्ये, अफगाणिस्तानचे असलेले भू सामरिक महत्व यावर भाष्य केले आहे. दुसऱ्या भागामध्ये, अफगाणिस्तानातील सद्य परिस्थितीचे आकलन होण्यासाठी, भूतकाळातील विविध महत्वाच्या घडामोडींची मांडणी केली आहे. आणि तिसऱ्या भागामध्ये भारताची भूमिका, ही कशा स्वरुपाची असली पाहिजे यावर मत मांडलेल आहे. हा संपूर्ण लेख दुय्यम स्त्रोतांवर आधारित आहे. यामध्ये वृत्तपत्रे, संशोधनपर लेख, टिपणी, शोधनिबंध, संदर्भ पुस्तके इत्यादींचा समावेश होतो. तसेच अफगाणिस्तान संघर्ष समजून घेण्यासाठी प्रस्तुत लेखाची मांडणी ही वर्णनात्मक पद्धतीने करण्यात आली आहे.

अफगाणिस्तान चे भू-सामरिक महत्व: -

अफगानिस्तान[4], अतिशय दुर्गम डोंगर दऱ्या, दाट झाडी, तसेच वाळवंटी प्रदेश म्हणून ओळखला जातो. हा भारताच्या नैऋत्येला पाकिस्तानच्या पुढे स्थित एक देश आहे. अफगानिस्तानच्या सभोवताली जी

---

[4] चोहोबाजूने भु- सीमेने वेढलेला असल्यामुळे त्याला भूवेष्टित राष्ट्राचा दर्जा प्राप्त झालेला आहे.

राष्ट्रे आहेत, त्यांच्यामध्ये वेगवेगळ्या प्रकारच्या राजकीय व्यवस्था अस्तित्वात आहेत, शिवाय ती अतिशय महत्त्वकांक्षी व सामरिकदृष्ट्या महत्त्वाची असलेले आपणास दिसून येतात. त्यामध्ये प्रामुख्याने उत्तरेला रशिया, पूर्वेला चीन, दक्षिणेला पाकिस्तान व भारत, तसेच हिंदी महासागरातील दीगो गर्सिया मध्ये असलेला अमेरिका यांचा समावेश होतो आणि अफगाणिस्तानचे स्थान या सर्वांच्या मध्यभागी असल्याने त्याला भू-सामरिक दृष्ट्या फारच महत्त्व प्राप्त झालेले आहे. अफगाणिस्तान हा भारतासाठी मध्य आशिया व पश्चिम आशियाचे प्रवेशद्वार असल्याने व्यापार आणि संरक्षण या दृष्टिकोनातून अफगाणिस्तान चे भू-सामरिक महत्त्व अधोरेखित होते. अफगाणिस्तानमधील अस्थिरता ही मध्य आशियाशी व्यापार करण्याच्या भारताच्या संधींमध्ये अडथळा निर्माण करू शकते. तसेच भारताच्या राष्ट्रीय सुरक्षेला अनेक आव्हानेही निर्माण करू शकते. अफगाणिस्तान हा मध्य आशिया, दक्षिण आशिया आणि पश्चिम आशिया या तिन्ही उपखंडांना जोडणारा देश आहे. त्यामुळे याला 'ॲक्सेस पॉइंट' किंवा 'फ्लड गेट' म्हटले जाते. उदाहरणार्थ, भारताला अफगाणिस्तानच्या माध्यमातून मध्य आशियाशी व्यापार करणे शक्य होते, चीनला अफगाणिस्तानच्या माध्यमातून पश्चिम आशियाशी व्यापार करणे सोपे आहे. अशाच प्रकारे रशियाला अफगाणिस्तानच्या माध्यमातून दक्षिण आशियाशी जोडले जाणे शक्य होते. त्यामुळे अफगाणिस्तान हा दोन उपखंडांना जोडणारा दुवा म्हणून ओळखला जातो.[5]

अफगाणिस्तानचे भू सामरिक महत्व प्राचीन कालावधीपासून अधोरेखित झाले आहे. याचे महत्त्वाचे कारण म्हणजे, अफगाणिस्तान मधून भारत, इराण व मध्य आशियात सतत जा - ये करता येत होते. तसेच पूर्वापार याच मार्गाने या सर्व भूप्रदेशातील व्यापार, प्राचीन संस्कृती एकमेकांशी खुष्कीच्या मार्गाने संपर्क ठेवून होत्या. इराणातून थेट मध्यपूर्व आणि मध्य आशियातून चीन, सोवियत युनियन (रशिया) असं संपर्क अफगानिस्तान मुळे साधता येत होता.

द्वितीय महायुद्धाच्या काळात नाझी जर्मनीच्या आक्रमणाला यशस्वी तोंड देण्यासाठी मध्य आशियातच सोवियत युनियनला लष्करी डावपेचसाठी गरजेची असणारी "भौगोलिक खोली" अफगाणिस्तानने मिळवून दिली. तसेच, चीन, भारत, मध्य पूर्व व युरोप या विभागांच्या सीमा मध्य आशियाला भिडत असल्यामुळे जागतिक वर्चस्वाच्या दृष्टीने व आपल्या साम्राज्याच्या सुरक्षेसाठी मध्य आशियावर आपला प्रभाव हवा, असे त्यावेळी सोवियत युनियन व ब्रिटिश रणनीती तज्ञांची मते होती, म्हणूनच या सर्वांसाठी अफगाणिस्तान अति महत्वाचा होता. अफगाणिस्तानच्या या भू-सामरिक महत्त्वामुळेच या प्रदेशावर आपला प्रभाव राहावा, यासाठी ब्रिटन व रशिया या दोन्ही साम्राज्यवादी राष्ट्रांनी 19 व्या शतकाच्या अखेरीपासून एकमेकांना शह देण्याचे डावपेच आखले आणि त्यात अफगाणिस्तान चा उपयोग एखाद्या प्याद्या सारखं करण्यात आला तेही त्याच्या मूळ सामरिक महत्त्व यामुळेच.

---

[5] डॉ. शैलेंद्र देवळाणकर, "अफगाणिस्तान - पुढे काय?", येथे ऑनलाईन उपलब्ध https://www.evivek.com//Encyc/2021/9/4/Afghanistan-What-s-Next-.html, accessed on 02.12.2021.

सीमा: -

१९९१ मध्ये सोवियत युनियनचे विघटन झाले. या विघटनांमधून स्वतंत्र झालेली तुर्कमेनिस्तान, उज्बेकिस्तान व ताजिकिस्तान ही राष्ट्रे अफगाणिस्तानच्या उत्तरेला असून त्यांच्या सुमारे ८०४ कि. मी.,[6] १४४ कि. मी.[7] व १३५७ कि. मी[8]. लांबीच्या सीमा अफगाणिस्तानला भिडलेल्या आहेत. उत्तर पूर्वेस चीनच्या लांब अरुंद अशा वाखान कॉरिडॉरच्या शेवटी चीन ची सुमारे ९१ कि. मी.[9] लांबीची सीमा झिजियांग या बहुसंख्य मुस्लिम लोकसंख्या असलेल्या प्रांताला भिडलेली आहे.[10] तसेच, अफगाणिस्तानच्या पूर्व व दक्षिण बाजूला पाकिस्तान असून त्याची २६७० कि. मी.[11] लांबीची सीमा आहे. अफगाणिस्तान त्याच्या पूर्वेला भारता सोबतही सीमा सामायिक करतो. ही सीमा भारताच्या पाकव्याप्त काश्मीर मध्ये आहे. हिची लांबी 106 कि. मी. आहे.[12] तिलाच 'ड्युरांड रेषा' नावानेही ओळखले जाते. तर पश्चिमेला इराण असून त्याची अफगाणिस्तानला लागलेली सुमारे ९२१ कि. मी.[13] लांबीची सीमा आहे.

नैसर्गिक साधन संपत्ती:-

भारतीय उपखंडातील सर्वात समृद्ध नैसर्गिक साधनसंपत्ती अफगाणिस्तानमध्ये आहे. या खनिज संपत्तीमुळे संपूर्ण अफगाणिस्तानचा चेहराच बदलू शकतो. परंतु भौगोलिक अलगपणा, दळणवळणाची अपुरी साधने, निर्यातीची कमी शक्यता व औद्योगिक मागासलेपणा यांमुळे केवळ स्थानिक गरजेपुरताच हिचा वापर केला जात आहे. १९६० ते ७० च्या दरम्यान सोव्हिएत युनियन (Soviet Union) आणि पूर्व युरोपीय देशांनी एकत्रितपणे या देशाच्या भौगोलिक स्त्रोतांचे सर्वेक्षण केले. पण, अनेक दशकांच्या युद्ध, गृहयुद्ध आणि दहशतवादामुळं 'अफगाणिस्तानचा खजिना' जमिनीखाली गाडला गेला.[14] २०१० मध्ये युनायटेड स्टेट्स जिओलॉजिकल (United States Geological) सर्व्हे (USGS) आणि अफगाणिस्तान जिओलॉजिकल (Afghanistan Geological) सर्व्हे (AGS) यांनी मिळून ३४ राज्यांमध्ये २४ ठिकाणं शोधून

---

6 द वर्ल्ड फॅक्टबूक, येथे ऑनलाईन उपलब्ध https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/afghanistan/, accessed on 02.12.2021

7 उपरोक्त

8 उपरोक्त

9 उपरोक्त

10 अफगाणिस्तान,येथे ऑनलाईन उपलब्ध, https://www.britannica.com/place/Afghanistan, accessed on 02.12.2021

11 द वर्ल्ड फॅक्टबूक, क्र. ३

12 "सीमा व्यवस्थापन", वार्षिक अहवाल, गृह मंत्रालय (GoI) २०१९-२०, पृ. क्रं.30, येथे ऑनलाईन उपलब्ध https://www.mha.gov.in/sites/default/files/AnnualReport_19_20.pdf, accessed on 02.12.2021

13 द वर्ल्ड फॅक्टबूक, क्र. ३.

14 "मॅपिंग अफगाणिस्तान अनटॅप्ड न्याचरल रिसोर्सेस", येथे ऑनलाईन उपलब्ध https://www.aljazeera.com/news/2021/9/24/mapping-afghanistans-untapped-natural-resources-interactive accessed on २८. ११. २०२१

काढली, जिथं नैसर्गिक संसाधनांचे प्रचंड साठे आहेत.[15] अफगाणिस्तानच्या “खाण आणि पेट्रोलियम मंत्रालयाच्या” अहवालानुसार, देशात १ ट्रिलियन पेक्षाही अधिकची नैसर्गिक साधन संपत्ती आहे.[16] अफगाणिस्तानमध्ये २. २ अब्ज मेट्रिक टन लोहखनिज म्हणजे सर्वाधिक लोहखनिज आहे.[17] तसेच १.३ अब्ज टन संगमरवरी आणि १.४ दशलक्ष टन दुर्मिळ खनिजे आणि धातू आहेत.[18] यामध्ये लॅपिस लाझुली, अॅमराल्ड आणि रुबीज यांचा समावेश आहे. याशिवाय, अफगाणिस्तानच्या बडकशान आणि कंदाहार प्रांतात अॅल्युमिनियमचे साठे आहेत. येथे १८३ दशलक्ष टन अॅल्युमिनियम उपलब्ध आहे.[19] हा जगातील दुसरा सर्वात जास्त वापरला जाणारा धातू आहे.[20] अफगाणिस्तानमध्ये २६९८ किलो सोन्याचा साठा आहे. त्याचा विस्तार बडकशान ते ताखर आणि गझनी ते जाबुलपर्यंत आहे.[21] तसेच तांबे सुद्धा जवळपास ३० दशलक्ष टन इतक्या मुबलक प्रमाणात आहे.[22] त्याच बरोबर इथं चुनखडी आणि वाळूचा खडक यांचं प्रमाणही खूप जास्त आहे. सिमेंट तयार करण्यासाठी चुनखडीचा वापर केला जातो. याशिवाय, याचा उपयोग टूथपेस्ट आणि पेंट बनवण्यासाठीही केला जातो. बडकशान, हेरात आणि बाघलान प्रांतात ५०० दशलक्ष टन चुनखडी आहे. याशिवाय, अफगाणिस्तानमध्ये औद्योगिक खनिजांचा खजिना आहे.[23] तेल आणि वायू उद्योगात ड्रिलिंगसाठी वापरलं जाणारं बॅराइट सुद्धा १५२ दशलक्ष टन इतकं आहे.[24] अफगाणिस्तानमधील खनिजे आणि धातूंच्या स्त्रोताचा अभ्यास करणारे भूवैज्ञानिक स्कॉट माँटगोमेरी म्हणाले, की या देशात ७ ते १०वर्षे मोठ्या प्रमाणावर खाणकाम सुरू राहिल्यास देशाची आर्थिक स्थिती सुधारू शकते.[25]

अफगाणिस्तानातील विविध घडामोडीं:-

इतिहास:-

वास्तविक अफगाणिस्तान हा एकेकाळी भारतीय उपखंडातील एक समृद्ध, संपन्न असा देश. हिंदू, बौद्ध संस्कृती येथे नांदत होती. तत्कालीन गांधार राज्याचं वर्णन आपल्या प्राचीन ग्रंथांमध्ये आलेलं आहे, शिवाय त्यानंतरही अनेक चिनी व अन्य प्रवाशांनी त्याबद्दल लिहिलं आहे. कालांतराने पश्चिम सीमेकडून

---

[15] उपरोक्त

[16] “मायनिंग सेक्टर - रोडमॅप” मिनिस्ट्री ऑफ मायनिंग अँड पेट्रोलियम (इस्लामिक रिपब्लिक ऑफ अफगाणिस्तान) २०१९ पृ. क्रं. ७ येथे ऑनलाईन उपलब्ध https://momp.gov.af/sites/default/files/2020-07/MoMP%20Roadmap-1-merged.pdf , accessed on २८. ११. २०२१

[17] उपरोक्त पृ. क्रं.६

[18] उपरोक्त

[19] मॅपिंग अफगाणिस्तान क्रं. ११

[20] उपरोक्त

[21] उपरोक्त

[22] मायनिंग सेक्टर रोडमॅप, क्रं. १३, पृ. क्रं.६.

[23] मॅपिंग अफगाणिस्तान क्रं. ११

[24] उपरोक्त

[25] उपरोक्त

इस्लामी आक्रमणानंतर आसपासच्या अन्य प्रदेशांप्रमाणे इस्लामने इथेही हातपाय पसरायला सुरुवात केली आणि या प्रदेशाचं स्वरूप बदलत गेलं. अफगाणी मुस्लीम टोळ्यांच्या संघर्षात धगधगता असा वैराण, ओसाड मुलुख अशी अफगाणिस्तानची ओळख बनली.[26]

अहमद रशीद हे त्यांच्या "तालिबान" या पुस्तकामध्ये देवाने अफगाणिस्तानची ची निर्मिती कशी केली हे सांगताना काल्पनिक कथेचा संदर्भ देतात; '*अल्लान बाकी सर्व जग निर्माण करून झाल्यावर त्याच्या लक्षात आलं की बराच कचरा शिल्लक राहिला आहे. कुठेच बसू न शकणारे असे अनेक तुकडेताकडे त्या कचऱ्यात आहेत. मग त्याने ते सगळं गोळा केलं आणि पृथ्वीवर फेकून दिल. तोच हा अफगानिस्तान.*'[27] इतिहासाच्या प्रारंभापासूनच आक्रमणांच्या विविध मालिकेमुळे अफगाणिस्तानमध्ये एक अतिशय व्यामिश्र असे सांस्कृतिक, धार्मिक मिश्रण तयार झाले त्यामुळे अफगाण राष्ट्राची बांधणी करणे अतिशय अवघड होऊन बसले.[28]

अठराव्या शतकात दक्षिणी पश्तुन जमातीने आधुनिक अफगाणिस्तानची निर्मिती केली. पश्तुन जमाती या दोन महत्त्वाच्या जमातींमध्ये दुभागलेल्या होत्या; घिलझई आणि अब्दाली.[29] या दोन्ही जमाती एकमेकांशी स्पर्धा करत असत. घिलझई सत्ता जशी जशी कमी होऊ लागली तसे कंदहार मधील त्यांचे पारंपरिक शत्रू अब्दालीने एक संघटना स्थापन केली आणि १७४७ मध्ये सर्व जमातींच्या प्रमुखांच्या बैठकीमध्ये त्यांनी अहमदशहा अब्दाली याला आपला राजा निवडले. पुढे अहमदशहा अब्दालीने संघटनेचे नाव बदलून ते दुर्रानी असे केले. त्याने सर्व पश्तून जमातींना एकत्रित केले आणि एकामागोमाग मोठे मोठे विजय मिळवण्यास सुरुवात केली. यामुळे प्रथमच अफगाणिस्तानचे सर्व प्रांत एकसंघ झाले. अफगाणिस्तानला एकसंघ राष्ट्र बनवल्यामुळे अहमदशहा अब्दालीला अफगाणिस्तानचा जनक मानण्यात

---

[26] संपादकीय, "अफगाणिस्तान : सावध, ऐका पुढल्या हाका!" दिनांक १५.०७. २०२१ येथे ऑनलाईन उपलब्ध https://www.evivek.com//Encyc/2021/7/15/Taliban-and-Afghanistan.html accessed on 12.12.2021

[27] अहमद रशीद, अनुवादित -भारती पांडे, "तालिबान", पृ. क्र. ३१, सरस्वती प्रकाशन, कोल्हापूर, 2016. भौगोलिक दृष्ट्या, नकाशात दिसणारा अफगाणिस्थान अधिकृत रित्या तयार झाला तो 1919 मध्ये त्या अधिक कित्येक शतकं हेरट, कंदहार, बल्ख, काबुल अशी शहर होती, त्यांच्या भोवती पसरलेली गावं होती, त्या त्या शहर-गाव-विभागात वसलेल्या जमातींच्या नावाने ते विभाग ओळखले जात. हा विभाग पठाणांचा, तो विभाग हजार लोकांचा, तो विभाग नुरीस्तानि लोकांचा अमुक विभाग ताजीकांचा वगैरे. त्या त्या गाव विभागातल्या कबिल्याचा, जमातीचा प्रमुख त्या ठिकाणी राज्य करत असे. एकसंध देश नावाची गोष्ट नव्हती.

[28] उपरोक्त, p. 32. ग्रीक व नंतर इसवी सन पूर्व पहिल्या शतकापासून ते इसवी संहाव्या शतकापर्यंत शक, कुषाण, हूण आणि गुज्जर या मध्य आशियाई प्रदेशातल्या जमातींनी अफगाणिस्तानवर स्वाऱ्या केल्या. एकामागोमाग एक अशी राज्य केली. ग्रीकांपासून गुज्जरांपर्यंतच्या जमातींनी आपापले धर्म, संस्कृती, चालीरीती यांचे ठसे अफगान समाजावर ठेवले. ग्रीक, बौद्ध संस्कृतीचे प्रभाव उत्तर अफगाणिस्तानात रुजले. इसवीसनाच्या सातव्या शतकात नंतर अरब राजांची आक्रमण सुरू झाली. त्याने अरब संस्कृती आणि इस्लाम अफगाणिस्तानात आणला. आधीच्या हजार वर्षांमध्ये अफगान जमातींमध्ये काही सामाजिक परंपरा वहिवाटी तयार झाल्या होत्या. त्यांमध्ये इस्लामची, अरब संस्कृतीची भर पडली. जगात इतर कुठेही नसलेलं सामाजिक रसायन तयार झालं.

[29] उपरोक्त, पृ. क्रं. ३४.

येते.[30] अफगाणिस्तान चा इतिहास परकीय आक्रमणे युद्ध हा अंतर्गत संघर्षाने पूर्णपणे भरलेला होता. अहमदशाह अब्दालीने अफगाणिस्तानला एकसंघ राष्ट्र म्हणून पुढे आणले. त्या अगोदर अनेक परकीय साम्राज्यांनी अफगाणिस्तान वर हल्ले करून त्यामध्ये हस्तक्षेप केला होता. अहमदशहा अब्दाली च्या निधनानंतर त्याच्यानंतर गादीवर आलेल्या तिमुरशहाच्या मुलांत यादवी सुरू झाली ती १८२६ मध्ये दोस्त महंमद अमीर झाला आणि संपली.[31]

त्यानंतरचा अफगाणिस्तानचा इतिहास म्हणजे परकीय ब्रिटन-सोविएत युनियन यांच्यातील सत्ता स्पर्धेचा इतिहास म्हणून ओळखला जातो. एकोणिसाव्या शतकात ब्रिटन व रशियन साम्राज्याची झळ अफगाणिस्तानला बसली. या शतकामध्ये मध्य आशियामध्ये वाढत असलेल्या सोविएत युनियन साम्राज्याने आपल्या भारतीय साम्राज्याला धक्का लावण्यासाठी अफगाणिस्तान वर कब्जा करू नये म्हणून ब्रिटिशांनी अफगाणिस्तान जिंकण्यासाठी आणि त्यावर सत्ता गाजवण्यासाठी प्रयत्न केले.[32] परंतु लवकरच त्यांच्या लक्षात आले की हट्टी अफगानांना जिंकण्यापेक्षा विकत घेणे अधिक सोपे आहे. मग ब्रिटिशांनी रोख रकमेची मदत देऊ केली जमातीच्या प्रमुखांना मनवले आणि अफगाणिस्तानला एक ग्राहक राज्य बनवण्यात यश मिळवले.[33] त्यानंतर जे घडले ते म्हणजे सोविएत युनियन[34] आणि ब्रिटन यांच्या मधला ग्रेट गेम होता. दोन्ही सत्ता एकमेकांपासून पुरेसे अंतर ठेवण्यासाठी अफगाणिस्तानचा एक बफर राज्य म्हणून वापर करत होत्या.[35] या दोन्ही सत्तांनी आपल्या स्वार्थासाठी अनेक टोळ्यांना हाताशी धरून अफगाणिस्तानात हस्तक्षेप केला. एवढेच नाही तर त्यांच्याकरवी अफगाणिस्तान आपल्या ताब्यात घेण्याचा प्रयत्न केला, त्यातूनच कधी एका गटाला हाताशी धरुन विरोधी गटातील नेत्यांची हत्या घडवून आणणे यांसारखे प्रयोग होत राहिले. रशियन साम्राज्याला विरोध करण्यासाठी व त्याचा विस्तार रोखण्यासाठी ब्रिटिशांनी १८३९-४२ व १८७८-८० मध्ये अफगाणिस्तानवर दोन युद्ध लादली. दुसरा युद्धाच्या काळात अब्दुल रहमान अफगाणिस्तानचा अमिर होता.[36] इंग्रज-अफगाणिस्तान दुसऱ्या युद्धानंतर इंग्रज-अफगानिस्तान यांच्यामध्ये जो तह झाला त्यानुसार अफगाणिस्तानच्या परराष्ट्रीय व्यवहारावर ब्रिटिशांचे नियंत्रण आले. त्याचप्रमाणे अफगाणिस्तान इंग्रजांचा मांडलिक देश बनला. त्याचवेळी इंग्रज व रशियाने अफगाणिस्तानशी असलेल्या आपल्या सीमा

---

[30] उपरोक्त, पृ. क्रं.३५.

[31] अफगाणिस्तान, मराठी विश्वकोश, येथे ऑनलाईन उपलब्ध https://vishwakosh.marathi.gov.in/26223/, accessed on 02.12.2021.

[32] अहमद रशीद, क्रं.२४, पृ. क्र. ३६

[33] उपरोक्त

[34] सोविएत युनियनने अफगाणिस्तानवर वर्चस्व गाजवण्याचा प्रयत्न केला, कारण रशियाची एक भौगोलिक अडचण होती. रशियाकडे हिवाळ्यात न गोठणारे एकही बंदर नव्हत. एखादं न गोठणारे बाराही महिने चालणार बंदर रशियाला हवं होतं- जगाशी व्यापार करण्यासाठी.

[35] अहमद रशीद ,क्रं.२४,पृ. क्र. ३६

[36] अमिर अब्दुल रहमान याला 'द आर्यन अमीर' असे संबोधले जात असे.

निश्चित करून घेतल्या.[37] अब्दुल रहमान नंतर त्याचा तिसरा मुलगा अमानुल्ला सत्तेवर आला, त्यांच्याच काळात अफगाणिस्तानच्या सोनेरी पर्वाला सुरुवात झाली असे म्हटले जाते. त्याने आपले परराष्ट्रीय धोरण आपल्या हाती घेण्यासाठी सत्तेवर येताच १९१९ साली इंग्रजांविरुद्ध युद्ध पुकारले. हेच इंग्रज - अफगाणिस्तान तिसरे युद्ध होय. या युद्धात अफगाणिस्तानचा विजय झाला. या युद्धानंतर इंग्रजांना अफगाणिस्तानचे स्वातंत्र्य मान्य करावे लागले. हा दिवस १९ ऑगस्ट होता त्यामुळे तो अफगानिस्तानचा स्वातंत्र्य दिन मानला जातो.[38]

अमानुल्लाने त्याच्या राजवटीमध्ये अफगाणिस्तानात मोठ्या प्रमाणात सुधारणा केल्या परंतु स्थानिक लोकांनी मात्र त्यांच्या या सुधारणांना विरोध करण्यास सुरुवात केली. त्याला कंटाळून अमानुल्लाने अफगाणिस्तानच्या राजकीय सत्तेचा त्याग केला. त्यानंतर नादिर शहा सत्तेवर आला परंतु त्याची राजवट अतिशय जुलमी असल्यामुळे पुढे काबूल विद्यापीठातील एका विद्यार्थ्याने त्याचा खून केला. [39]

नादिर शहा नंतर त्याचा मुलगा झहीरशहा अफगाणिस्तानच्या सत्तेत आला.[40] त्याने १९७३ पर्यंत राज्य केले. मध्यंतरीच्या काळामध्ये द्वितीय महायुद्ध सुरू झाले. पहिल्या महायुद्धा प्रमाणे द्वितीय महायुद्धामध्ये सुद्धा अफगाणिस्तान तटस्थ राहिला. दुसऱ्या महायुद्धानंतर अमेरिका व सोविएत युनियन यांच्यामध्ये शीतयुद्ध सुरू झाले. या शीतयुद्धात अफगाणिस्तान कोणत्याही गटात सहभागी झाला नव्हता. तर, त्याने दोघांकडूनही मदत घेऊन भारताप्रमाणे अलिप्ततेच्या धोरणाचा स्वीकार केलेला होता. त्यांच्या मदतीच्या सहकार्याने त्याने अफगाणिस्तानचा विकास करण्यावर भर दिला यामध्ये प्रामुख्याने उत्तर अफगाणिस्तानच्या विकासासाठी सोवियत रशियाकडून तर उत्तर-दक्षिण अफगाणिस्तानच्या विकासासाठी पाश्चिमात्य राष्ट्रांकडून मदत घेतलेली दिसून येते. १९५० मध्ये अफगाणिस्तानमध्ये दाऊद पंतप्रधान होते व झहीरशहा राजे होते. दाऊदने रशियाची जुळवून घेतलं. सोविएत युनियनकडे मदत मागितली, कारण अमेरिकेकडून पुरेशी मदत मिळत नव्हती आणि पाकिस्तानशी जुळत नव्हतं अशा परिस्थितीत सोविएत युनियनची मैत्री करून अफगाणिस्तानचा विकास करायचा असं त्याचे धोरण होत. आशियातलं वर्चस्व वाढवण्यासाठी पाकिस्तान-इराण इत्यादी मुस्लिम देशांवर वचक ठेवण्यासाठी आणि न गोठणाऱ्या बंदराचा शोध पूर्ण करण्यासाठी सोविएत युनियनने अफगाणिस्तानला मदत करायला सुरुवात केली.[41] १९५६ ते ७८ या काळातच सोव्हियत युनियनने अफगाणिस्तानला एकूण १.२६ बिलियन अमेरिकन डॉलर्सची मदत आर्थिक सुधारणेसाठी दिली आणि १.२५ बिलियन डॉलर्सची मदत सैनिकी सुधारणांसाठी दिली. हा

---

[37] मराठी विश्वकोश, क्रं. २८.

[38] प्रकाश बाळ, "अफगाणिस्तान: अस्थिरतेकडून अस्थिरतेकडे", साधना साप्ताहिक, (अंक ६१, पुणे २००८), पृ. क्र.१७.

[39] 1919 - 1933 या काळात अफगाणिस्तानात राजकीय अस्थिरता होती, लष्करातील मतभेद मोठ्या प्रमाणात वाढू लागले होते, याच राजकीय अस्थिरतेमधून अफगाणिस्तान ची सत्ता झहीर शहा यांच्याकडे आली.

[40] रश्मी शर्मा, "अफगाणिस्तान आणि सार्क", रीगल पब्लिकेशन, नवी दिल्ली, २००७. पृ. क्र. ४४.

[41] निळू दामले, "पुन्हा एकदा अवघड अफगाणिस्तान", मौज प्रकाशन, मुंबई २०१४, पृ. क्र. ४७-४८

शीतयुद्धाच्या शिखराचा काल होता आणि सोविएत युनियनने अफगाणिस्तानला संपूर्णपणे स्वतःच्या प्रभावाखाली आणले.[42]

झहीरशहाच्या १९३३-६३ या ३० वर्षाच्या कालखंडात अंतर्गत संघर्षाने कधीही उग्र स्वरूप धारण केले नाही. १९६३ नंतर मात्र अफगाणिस्तानची परिस्थिती हळूहळू अस्थिर बनलेली आपणास दिसते. शहाच्या राजवटीवर भ्रष्टाचार व गैरकारभाराचे आरोप होऊ लागले, त्याच काळात अफगाणिस्तानमध्ये मोठ्या प्रमाणात दुष्काळ पडला, दुष्काळामुळे अफगाणिस्तानची आर्थिक परिस्थिती मोठ्या प्रमाणात खालवण्यास मदत झाली. त्यामुळे संपूर्ण देशात झहीर शहाच्या विरोधात असंतोष निर्माण झाला. याच संधीचा फायदा घेऊन निरनिराळे राजकीय पक्ष, लष्कर यांच्या मदतीने दाऊदखानाने १९७३ मध्ये अफगाणिस्तानची सत्ता क्रांती करून आपल्या हाती घेतली. त्याने राजेशाही बरखास्त करत अफगानी प्रजासत्ताक स्थापन केले. दाऊद खान याने सुद्धा अमानुल्ला सारखे सुधारणावादी कार्यक्रम हाती घेऊन अफगाणिस्तानचा विकास करण्यावर भर दिला. परंतु, त्याच्याविरोधात देशांतर्गत मतभेद वाढून सुधारणावादी व पुराणमतवादी मुस्लिम यांच्यातील वाद उफाळून आला यावेळी पहिल्यांदा डावीकडे झुकणारी राजसत्ता आणि कर्मठपणाकडे वाटचाल करणारी धर्मसत्ता यांच्यात अफगाणिस्तानात चकमक झडली. हे मुल्ला-मौलवी आपल्याला फारच विरोध करत आहेत, असं दिसल्यावर दाऊदनं सगळ्यांना तुरुंगात टाकून दिलं.[43] दाऊदच्या मदतीला सैन्यातील डाव्या विचारसरणीचे अधिकारी आणि परचम हा एक लहान शहरी पक्ष होता. या सर्वांनी नव्याने निर्माण होत असलेल्या इस्लामी मूलतत्त्ववादी चळवळीला मोडून काढण्यात दाऊदला मदत केली. परंतु ज्यांची मदत घेऊन दाऊद सत्तेत आला होता त्यांना त्याने सत्तेपासून दूर ठेवले. या सर्वांचा परिणाम असा झाला की लष्कराच्या मदतीने परचम व खल्क पक्षाने एकत्र येऊन दाऊद विरुद्ध अंतर्गत संघर्ष जोरात सुरू केला, ह्या संघर्षमधूनच दाऊद व त्यांच्या कुटुंबीयांची हत्या करण्यात आली. पण साम्यवादीही, खल्क आणि परचम अशा दोन गटांमध्ये विभागले गेले होते. अफगाणिस्तानच्या व्यामिश्र जमातींची संस्कृती न समजल्यामुळे त्यांच्याविरुद्ध पुष्कळ उठाव झाले. मुल्ला आणि खान यांनी काफिर साम्यवाद्यांविरुद्ध जिहाद - पवित्र युद्ध पुकारले तेव्हा त्यांच्यावर राज्य करणारे साम्यवादी अभिजन स्वतःच परस्पर विघातक अशा हिंसेमध्ये गुंतून पडले होते.[44] या संघर्षाने तराकी व नंतर राष्ट्राध्यक्ष बनलेल्या अमीन चाही बळी घेतला.

अमीन सत्तेवर येण्यापूर्वी झहीर शहाच्या कारकिर्दीत सोव्हियत युनियनने अफगान सरकारशी मैत्रीचा व लष्करी सहकार्याचा करार केला होता. अफगाणिस्तानमधील साम्यवादी राजवट मजबूत ठेवण्यासाठी सोव्हियत युनियनने लष्करी साधन सामुग्री आणि सल्लागार पाठवण्यात सुरू केले. त्यामुळे अफगाणिस्तानच्या कारभारावर अप्रत्यक्ष पणे सोवियत युनियन चे नियंत्रण आले होते. अफगाणिस्तानमधील

---

[42] अहमद रशीद, क्र.२४,पृ. क्र. ३८

[43] गिरीश कुबेर, “अधर्मयुद्ध” (राजहंस प्रकाशन पुणे सहावी आवृत्ती, २०१४), पृ. क्र. ११६

[44] अहमद रशीद, क्र.२४,पृ. क्र. ३८.

अस्थिरता आटोक्यात आणण्यासाठीथोडी थोडी सैन्य कुमक अफगाणिस्तानमध्ये पाठवण्यास जून १९७९ पासून सुरुवात केली होती.[45] परंतु परिस्थिती नियंत्रणात न आल्यामुळे २४ डिसेंबर १९७९ साली सोवियत युनियनने अफगाणिस्तान वर आक्रमण केले. सोवियत फौजांनी २६ डिसेंबर रोजी अमीन यांची हत्या केली आणि परचम नेता बाब्रक करमाल यांची राष्ट्राध्यक्ष पदी नेमणूक केली.[46] सोवियत आक्रमणामुळे अनेक अफगान नागरिक हे पाकिस्तान आणि इराण मध्ये पळून गेले. पळून गेलेल्या अफगाणांनी तिथे मुक्काम करून सोवियत युनियन विरुद्ध जिहादला सुरुवात केली. परागंदा झालेल्यांना एकत्र बांधणारा दुवा होता जिहादचा. परागंदा झालेल्या नेत्यांमध्ये इस्लामवादी पुढाऱ्यांचे वर्चस्व होते. पाकिस्तानात गेलेल्या पुढाऱ्यांच्या इस्लामवादी धोरणाला पाकिस्तानातल्या सत्ताधारी पक्षांनी पाठिंबा दिल्याने सोवियत युनियन विरोधी लढ्याला ईस्लामवादी स्वरूप आलं. तो लढा नुसता स्वातंत्र्यलढा न राहता हे एक धर्मयुद्ध झालं.[47] अगदी थोड्याच कालावधीत, नाट्यमय महिन्यांमध्ये अफगानिस्तान हा सोवियत युनियन आणि अमेरिका यांच्यात सुरू असलेल्या शीतयुद्धाच्या केंद्रस्थानी फेकला गेला. अफगान मुजाहिद्दीन अमेरिकेचा पाठिंबा असलेले सोवियत युनियन विरोधी बनणार होते. परंतु अफगाणी जनतेच्या दृष्टीने सोवियत आक्रमण हे बाहेरच्या देशाने त्यांना काबीज करण्यासाठी, त्यांच्या प्राचीन धर्माच्या आणि समाजाच्या जागी एखादी अनोळखी विचारप्रणाली आणि समाजव्यवस्था स्थापन करण्यासाठी केलेले आणखी एक आक्रमण एवढेच होते.[48] मुजाहिद्दीनांना मदत म्हणून अमेरिका, चीन आणि अरब राष्ट्रांनी पैसा आणि शस्त्रास्त्र पुरवायला सुरुवात केली आणि या धर्मयुद्धाचा वेगच बदलून गेला.[49] १९८५ मध्ये संयुक्त राष्ट्र संघाच्या वतीने मध्यस्थी सुरू झाली. अमेरिका, सौदी अरेबिया आणि पाकिस्तान यांचा एक पक्ष आणि सोवियत युनियन सरकारचा दुसरा पक्ष अशा दोघांना एकत्र आणून संयुक्त राष्ट्रसंघाने शांततेच्या चर्चा आरंभल्या. दुसरीकडे युद्ध मात्र चालूच होतं. १९८८ मध्ये वाटाघाटींमध्ये ठरलं की १९८९ मध्ये सोवियत युनियन ने अफगानिस्तान सोडून जायचं. त्यानुसार फेब्रुवारी १९८९ मध्ये सोव्हिएत युनियनने अधिकृत रित्या आपले सैन्य माघारी घेतले.[50] सोवियत सैन्य निघून गेल्यानंतर अध्यक्ष नजीबुल्ल्याच्या विरोधात एक मोठा संघर्ष उभा राहिला. १९८९ ते १९९२ अशी तीन वर्ष अफगाणिस्तानात मुजाहिदांचं सरकार होतं. १९९२ मध्ये मुजाहिद गटांमध्ये वाटाघाटी झाल्या मोजेदीदी अध्यक्ष झाले. तीन महिन्यानंतर रब्बानी अध्यक्ष झाले. परंतु मसूद, हेकमत्यार, दोस्तुम आणि इतर मुजाहिद गट आपापसात भांडत होते. जवळ जवळ एक अंतर्गत युद्ध सुरू झाले होते. रब्बानी अध्यक्ष पद सोडायला तयार नव्हते आणि शांतता प्रस्थापित करणेही त्यांना जमत नव्हते. अफगाणिस्तानात १९९२ ते

---

[45] गिरीश कुबेर, क्र. ४०, पृ. क्र. १२०

[46] एम. एस. पलसानिया, “ आंतरराष्ट्रीय आतंगवाद एवम भारत को   नई सुरक्षात्मक चुनौतीया”, (राज पब्लिकेशन हाऊस जयपुर, २०१०), पृ. क्र. १४३

[47] निळू दामले, क्र.३८, पृ. क्र. ५१

[48] अहमद रशीद, क्र.२४,पृ. क्र. ३८.

[49] उपरोक्त ,पृ. क्र. ३८-३९

[50] निळू दामले, क्र. ३८, p. ५२

१९९४ या काळात अराजक होतं. १९९४ च्या अखेरीस अफगाणच्या क्षितिजावर मुल्ला मोहम्मद उमर यांच्या नेतृत्वाखाली तालिबान[51] या नव्या गटाचा उदय होईपर्यंत अफगाणिस्तानचे अक्षरशः तुकडे झाले होते.[52] तालिबानी या नव्या गटाचे सदस्य हे अफगाणिस्तान-पाकिस्तान सीमेवरच्या वायव्य प्रांतात चालणाऱ्या मदरशातून शिकलेले होते. त्यांच्या भर इस्लामच्या नैतिकतावादावर होता. त्याच काळात मुजाहिदीन संघटनेविषयी भ्रमनिरास झालेल्या लोकांचा पाठिंबा तालिबानी गटाला मिळू लागला. सप्टेंबर १९९५ मध्ये इराण सीमेला लागून असलेल्या हेरात प्रांतावर तालिबानने ताबा मिळवला. त्यानंतर पुढील वर्षी कंदहारला आपल्या ताब्यात घेतले. त्यानंतर राजधानी काबूलवर नियंत्रण मिळवले. त्याच बरोबर तालिबानने राष्ट्रपती बुरहानुद्दीन रब्बानी यांना सत्तेवरून हटवण्यात आले. रब्बानी हे अफगाणिस्तानमधील सोव्हिएतविरोधातील 'मुजाहिद्दीन' संस्थापकांपैकी एक होते. सन १९९८ पर्यंत तालिबानने ९० टक्के अफगाणिस्तानवर ताबा मिळवला.[53] मुल्ला मोहम्मद उमर, अत्यंत कडवेपणाने इस्लामचा, इस्लामी कायद्याचा प्रचार करीत होता. येथील विद्यार्थ्यांना शस्त्रपुरवठा आणि प्रशिक्षणाचे धडे देऊन अफगाणमध्ये मुस्लीम कायद्यानुसार तालिबानी सरकार उदयास आणले. त्यावेळी देशात शांतता निर्माण झाली, नागरिकांना शांतता हवी होती म्हणून तेथील जनतेने तालिबानी राजवटीचे स्वागत केले. मात्र, सत्ता हाती घेतल्यानंतर तालिबानने आपला कट्टरतावादी रंग दाखवण्यास सुरुवात केली. तालिबानने कठोर इस्लामिक कायदे लागू केले. चोरी ते हत्येच्या गुन्ह्यातील दोषींना भरचौकात शिक्षा दिली जाऊ लागली. त्याशिवाय अनेक रुढीवादी नियम लादले जाऊ लागले. टीव्ही, संगीत यांच्यावर बंदी घालण्यात आली. मुलींना शाळेत जाण्यासपासून रोखण्यात आले. महिलांसह पुरुषांवरही निर्बंध लागू करण्यात आले.[54] तालिबान राजवटीचा कालावधी हा २७ सप्टेंबर १९९६ पासून ते २००१ पर्यंत होता. ११ सप्टेंबर २००१ च्या दहशतवादी हल्ल्यानंतर अमेरिकेने तालिबानकडे लादेनला त्यांच्या स्वाधीन करण्याची मागणी केली व ती नाकारल्याने २००१ च्या अखेरीस अमेरिकेने अफगाणिस्तानवर आक्रमण केले. २००१ ते २००२ या काळात अमेरिकन सैन्याने तालिबान यांचा पराभव केला[55] आणि यावेळी अमेरिकेच्या मदतीने २२ डिसेंबर २००१ रोजी हमीद करझाई यांनी अफगाणिस्तानमध्ये अस्थायी सरकार निर्माण केले.[56] पुढे सन २००४ साली पुन्हा हमीद करझाई अफगाणिस्तानचे राष्ट्राध्यक्ष झाले. पुढे लोकशाही मार्गाने निवडणुका घेण्यात आल्या, त्या निवडणुकीत १४ वर्षे अफगाणिस्तानचे नेतृत्व करणाऱ्या हमीद करझाई यांचा पराभव झाला. त्यांच्या ठिकाणी अश्रफ अली गणी यांची अफगाणिस्तानचे राष्ट्राध्यक्ष म्हणून

---

[51] पश्तून भाषेत तालिबानचा अर्थ विद्यार्थी असा होतो.

[52] गिल्स डोरॉन्सोरो, "रेव्होल्यूशन एन एंडिंग - अफगाणिस्तान: १९७९ टू प्रेझेंट", (लंडन २००५), पृ. क्र. २३५-२४६

[53] श्रीकांत भोसले, "जाणून घ्या: तालिबान म्हणजे कोण? ज्यांनी अमेरिकेलाही दिली 'मात'!", येथे ऑनलाइन उपलब्ध https://maharashtratimes.com/international/international-news/know-about-the-taliban-and-its-history-in-afghanistan/articleshow/85295164.cms?story=1, accessed on 02.12.2021.

[54] उपरोक्त

[55] इम्तियाज गुल, "पाकिस्तान: ओसामापूर्वी आणि नंतरचा", (विश्वकर्मा पब्लिकेशन 2013), पृ. क्र. 149.

[56] उपरोक्त, पृ. क्र. 119.

निवड झाली. तालिबानचे पुनरागमन रोखण्यासाठी नवीन घटनात्मक लोकशाही राष्ट्र बांधण्याची ती गरज होती अथवा अमेरिकी लोकांचा असे करण्यावर विश्वास होता. मात्र, तालिबानला पाकिस्तानमध्ये मोकळा वावर आणि सुरक्षित आश्रय सापडला, ज्यामुळे तालिबान्यांना वित्तपुरवठा यंत्रणेची पुन्हा जमवाजमव करणे आणि पुनर्प्रस्थापित होणे शक्य झाले, २००३ सालापासून इराकमधील युद्धामुळे अमेरिका विचलित झाली.[57]

अफगाणिस्तानात एकीकडे अमेरिकेच्या भागीदारीत आघाडीचे राष्ट्र म्हणून पाकिस्तान उदयास आले आणि दुसरीकडे पाकिस्तानच्या 'आयएसआय'ने तालिबानला मदत आणि प्रोत्साहन देऊन अमेरिकेचे प्रयत्न मोडून काढले. आपल्या फायद्यासाठी वादात अथवा संघर्षात दोन्ही बाजूंना समर्थन देण्याचा जुना खेळ पाकिस्तानने पुन्हा सुरू केला. तालिबानला आणि 'हक्कानी नेटवर्क'ला मदत आणि प्रोत्साहन देऊन अमेरिकेच्या प्रयत्नांना हरताळ फासताना, अफगाणिस्तानमध्ये सुधारित स्फोटक उपकरणे (आयईडी) हल्ले आणि आत्मघाती बॉम्बस्फोटांचा एक उद्रेक झाला, ज्याचा उद्देश अफगाणिस्तान सरकारला कमकुवत करणे आणि अमेरिकेच्या दहशतवादविरोधी मोहिमेअंतर्गत गनिमी कारवायांवर केली जाणारी अमेरिकी लष्करी कारवाई रोखणे हा होता.[58] सार्वजनिक सभेत बोलताना अमेरिकेच्या लष्कर, नौदल, हवाई दल आणि मरीन प्रमुखांच्या गटाचे अध्यक्ष अॅडमिरल माइक म्युलन यांनी 'हक्कानी नेटवर्क'ला "आयएसआयची दुसरी शाखा" म्हटले आहे.[59]

२९ फेब्रुवारी २०२० रोजी दोहा येथे अमेरिका आणि तालिबान यांच्या मध्ये झालेल्या करार नुसार तालिबान अफगाणिस्तानवर आपला ताबा मिळवेल हे अगदी स्पष्ट होते.[60] तसेच अफगाणिस्तान सरकारची सहमती विचारात घेण्यात आली नसल्यामुळे या कराराची विस्वासहार्ता आणखी खालावली गेली. परंतु, अफगाणिस्तान तालिबानच्या ताब्यात देणे कसे योग्य आहे हे पटविण्यासाठी पाश्चिमात्त्य माध्यमांनी बदललेल्या तालिबानची व दोहा कराराची जोरदार हवा निर्माण केली होती. हे सगळे करताना पाश्चात्य माध्यमांनी पाकिस्तानच्या भूमिकेकडेही दुर्लक्ष केले. पाश्चात्य माध्यमांमध्ये पाकिस्तानच्या भविष्यातील भूमिकेची चर्चा झाली असती तर आण्विक तंत्रज्ञानाची तस्करी करणाऱ्या, अण्वस्त्र व क्षेपणास्त्र क्षमता विकसित करणाऱ्या पाकिस्तानकडे अमेरिका कानाडोळा का करतेय, हा प्रश्न उपस्थित झाला असता. पाकिस्तान पुरस्कृत दहशतवादी कारवायांकडे अमेरिका एका मर्यादेपर्यंत नेहमीच दुर्लक्ष करत आली

---

[57] राकेश सूद, "अफगाणिस्तानात अमेरिकेने काय केले?", येथे ऑनलाइन उपलब्ध https://www.orfonline.org/marathi/the-united-states-in-afghanistan-an-indian-perspective-92748/, accessed on 02.12.2021

[58] उपरोक्त, २००८ साली जनरल डॅन मॅकनील आणि त्यांच्यानंतरच्या प्रत्येक अमेरिकी कमांडरने लवकरच किंवा नंतर कबूल केले आहे की, सुरक्षित आश्रयस्थान असलेल्या बंडखोरीला पराभूत करणे अशक्य आहे.

[59] उपरोक्त

[60] ध्रुव कटोच, बदलती जागतिक व्यवस्था: भारतासाठी आव्हाने", येथे ऑनलाइन उपलब्ध https://indiafoundation.in/articles-and-commentaries/a-changing-world-order-challenges-for-india/, accessed on 12.12.2021

आहे.[61] त्याचे एक कारण म्हणजे, अफगाणिस्तानच्या बाबतीत न बदलणारे आणखी एक वास्तव असे होते की, तो देश सर्व बाजूंनी भूप्रदेशांनी, विशेषतः बहुतांशा प्रमाणात अमेरिकेविषयी वैरभाव बाळगणाऱ्या, बंदरांच्या माध्यमातून अफगाणिस्तानात प्रवेश देऊ शकणाऱ्या देशांनी, वेढलेला आहे. त्याचा परिणाम म्हणून अफगाणिस्तानातील वाढलेल्या मुक्कामाच्या काळात अमेरिकी लष्कर आपल्या मोठ्या प्रमाणात रसदीच्या गरजा पूर्ण करण्यासाठी पूर्णपणे पाकिस्तानवर अवलंबून होते, ज्यामुळे तालिबानला आश्रय, संसाधने आणि प्रशिक्षणाच्या स्वरूपात निर्विवाद पाठिंबा देण्याच्या पाकिस्तानच्या या कृत्यांकडे कानाडोळा करणे त्यांना भाग पडले.[62] आणि दुसरे म्हणजे, अमेरिकेचे हित जपण्यासाठी पाकिस्तानशी सहकार्य करणे अत्यावश्यक आहे असे वाटणारा एक मोठा गट अमेरिकेत आहे. जागतिक पातळीवरील अमेरिकेच्या राजकीय धोरणाचे हे वास्तव आहे.[63]

विद्यमान अमेरिकन राष्ट्राध्यक्ष जो बिडेन यांनी विनाअट सैन्य काढून घेणार असल्याचं सांगितलं, ज्यामुळे तालिबानला अधिकच बळ मिळालं. पहिला प्रांत ताब्यात घेतल्याच्या नऊ दिवसातच तालिबानने काबूलवर झेंडा फडकवला आणि राष्ट्रपती अशरफ घनी यांना देश सोडण्याची वेळ आली.[64] ३१ ऑगस्ट २०२१ रोजी पहाट झाली तशी अफगाणी जनतेला वाढत्या अनिश्चिततेची जाणीव झाली आणि पुढे काय होईल याची चिंता वाटू लागली. अमेरिकी विमानाचे शेवटचे उड्डाण झाल्यानंतर, ७ ऑक्टोबर २००१ रोजी अमेरिकेने तालिबानविरोधात हवाई हल्ल्यांसह सुरू केलेला "ऑपरेशन एन्ड्युरिंग फ्रिडम" हा अध्याय संपुष्टात आला.[65]

वर्तमान अफगाणिस्तान: -

तालिबानने अफगाणिस्तानवर ताबा मिळवल्यानंतर सर्वसमावेशक सरकार देण्याची तालिबान्यांची घोषणा ही केवळ एक फार्स ठरली आहे.[66] सरकारमध्ये महिलांना स्थान नाही. त्यात १०० टक्के पुरुष आहेत. तालिबान सरकारमधील ३३ मंत्र्यांमध्ये सर्वाधिक पश्तून आहेत. दोन ताझिकी आणि एका उझबेकी व्यक्तीचा समावेश आहे. आंतरराष्ट्रीय पातळीवर दहशतवादी म्हणून घोषित करण्यात आलेल्या अनेक महाभागांना तालिबानच्या सरकारमध्ये मंत्रिपदाचा मान मिळाला आहे.[67] अफगाणिस्तानमधील नव्या

---

[61] पिनाक रंजन चक्रवर्ती, "अफगाणिस्तानात रंगणार जागतिक आखाडा?", येथे ऑनलाइन उपलब्ध https://www.orfonline.org/marathi/why-afghanistan-will-be-a-new-geopolitical-pivot-93015/, accessed on 13.12.2021

[62] दीपक सिन्हा, "आपल्या सैन्यासाठी अफगाणिस्तानचे धडे", https://www.orfonline.org/marathi/the-afghan-disaster-lessons-our-military-must-heed-93404/

[63] पिनाक रंजन चक्रवर्ती, क्र.५८

[64] विशाल बडे, "अफगाणिस्तानचे तालिबानी कोण आहेत आणि लढा कशासाठी?", येथे ऑनलाइन उपलब्ध https://maharashtratimes.com/international/international-news/who-are-talibans-in-afghanistan-and-what-they-are-fighting-for/articleshow/85395793.cms, accessed on 13.12.2021

[65] राकेश सूद, क्र. ५४

[66] पिनाक रंजन चक्रवर्ती, क्र.५८

[67] उपरोक्त

सरकारमध्ये वांशिक आणि प्रादेशिक दरी स्पष्ट दिसते आहे. तालिबानचे वेगवेगळे गट सत्तेसाठी लढत आहेत. नव्या जगाचे किमान भान असलेल्या नेत्यांकडे दुर्लक्ष करण्यात आले आहे. पाकिस्तानची गुप्तहेर संघटना आयएसआयच्या आश्रयाने शिरजोर झालेल्या कट्टरतावादी हक्कानी नेटवर्कचा तालिबानच्या नव्या सरकारमध्ये वरचष्मा आहे.[68] परंतु याहीपेक्षा मोठी समस्या म्हणजे अफगाणिस्तान व ताबा मिळवल्याच्या दोन आठवड्यातच तालिबान मधले अंतर्गत तीव्र मतभेद हे उघड झाले आहेत. त्यामुळे नवीन तालिबानी राजवट किती काळ टिकेल यावर प्रश्नचिन्ह निर्माण झाले आहे. अंतर्गत तीव्र मतभेद हे "ड्युरांड लाईन" ह्यामुळेच आहेत. हि लाईन ब्रिटिशांनी १८९३ मध्ये आखली जी १९४७ मध्ये पाकिस्तानला वारसा मध्ये मिळाली; त्यामुळे पश्तून जमाती पाकिस्तान आणि अफगाणिस्तान मध्ये विभागल्या गेल्या. अफगाणिस्तानात आतापर्यंत आलेल्या कुठल्याही शासनाने या लाईनला मान्यता दिलेली नाही. दोहा करारामध्ये सामील झालेले तालिबानी ज्याचे नेतृत्व अब्दुल घनी बरादर याच्याकडे आहे. हा गट ड्युरांड लाईनला मान्यता देण्याच्या विरोधात आहे तसेच नव्याने स्थापन होणाऱ्या सरकारमध्ये सगळ्या वांशिक गटांना प्रतिनिधित्व मिळावं तसेच स्त्रियांचाही समावेश मंत्रिमंडळात असावा ज्यामुळे आंतरराष्ट्रीय मान्यता मिळवता येईल अश्या मताचा आहे. परंतु, कट्टरतावादी हक्कानी गट ड्युरांड लाईनला मान्यता देण्याच्या तयारीत आहे कारण गेली दोन दशके पाकिस्तान[69] त्यांना पोसत आहे आणि अमेरिकेपासून संरक्षण पुरवत आहे. तसेच अफगाणिस्तान वरील विजयाचे श्रेय कोणाला मिळाले पाहिजे म्हणून सुद्धा या दोन गटांमध्ये मतभेद आहेत. बरादर यांना वाटते दोहा कराराच्या वेळी दाखवलेल्या मुत्सद्देगिरी मुळे आपला विजय सहज आणि सोपा झाला परंतु जहाल हक्कानी गटाला हे मान्य नाही. [70] महत्त्वाचे म्हणजे हे मतभेद किंवा वाद हे दोहा गट विरुद्ध हक्कानी यांच्यापुरताच मर्यादित नसून आयसिस-के (खोरासन) जी पूर्वीतालिबान यांसोबत खांद्याला खांदा लावून अमेरिकेविरुद्ध लढत होती, ती आता तालिबान्यांविरोधात लढत आहे. अफगाणिस्तानातील काबूल विमानतळावर झालेल्या हल्ल्यामुळे ही गोष्ट अधोरेखित होते. आयसिस-के या संघटनेचा उद्देश काबूल विमानतळावरील अमेरिकी फौजांना धडा शिकवणे वा त्यांचा संहार करणे हा नव्हता, या दहशतवादी हल्ल्यांचे लक्ष्य होते तालिबान. म्हणजे हा दोन दहशतवादी संघटनांतील वैर वा स्पर्धा यांचा परिणाम आहे. ही स्पर्धा कशासाठी? तर अधिक कडवा धर्मवादी कोण हे ठरवण्यासाठी. तालिबानी हे अपवित्र आणि अशक्त इस्लामवादी आहेत असा या आयसिस-के चा आक्षेप. आयसिस-के या संघटनेस सरकार वगैरे स्थापन करण्यात अजिबात रस नाही. त्या संघटनेस इस्लामी शरियावर आधारित समाजरचना

---

[68] उपरोक्त

[69] पश्तून जमाती या लाईन ला मानत नाहीत कारण या लाईन च्या दोन्ही बाजूला पश्तूनी जमातीचे लोकं राहतात. आणि ते अखंड पश्तूनीस्थानाची मागणी करत आहेत. ह्या पश्तूनी राष्ट्रवादाला पाकिस्तानचा विरोध आहे.

[70] संध्या जैन, "अफगाणिस्तान अँड द न्यू ग्रँड चेसबोर्ड", इंडिया फाऊंडेशन जर्नल, नोव्हे. - डिसेंबर २०२१, व्हॉ. II क्रं. ६, पृ. क्रं १५ येथे ऑनलाइन उपलब्ध
https://indiafoundation.in/wp-content/uploads/2021/11/Nov-Dec-2021-India-Foundation-Journal.pdf, accessed on 13.12.2021

हवी आहे आणि तालिबान ती देऊ शकणार नाही, असे तिचे म्हणणे आहे. तालिबान ही आता पाश्चात्त्यधार्जिणी, सत्तापिपासू बनली असून तिच्याकडून इस्लामचे भले होणार नाही, असे या नव्या संघटनेचे मत. [71] दुर्दैवाने, वास्तविक राजकीय व्यवस्थेला विरोध करणाऱ्या आयएसकडे पुढील काळात तालिबानसह इतरही इस्लामिक घटक आकर्षित होऊ शकतील अशी दाट शक्यता आहे.[72]

सद्यस्थिती आणि भारत:-

आता विशेषतः अफगाणिस्तानचे आणि पर्यायाने प्रादेशिक सुरक्षेचे भवितव्य काय? अमेरिकेने 'सर्वात मोठे युद्ध' संपवले आहे, परंतु अफगाणिस्तानच्या क्षितिजावर अद्याप शांतता दिसून येत नाही. कारण अमेरिकेने मागील दोन दशके अफगाणिस्तान तालिबान्यांविरुद्ध युद्ध करूनही त्यांचा पराभव न करू शकल्यामुळे या प्रदेशात सुरक्षेच्या नवीन समस्या उद्भवल्या आहेत. आणि त्याची झळ कमी अधिक प्रमाणांत या प्रदेशातील देशांना बसण्यास सुरुवात झाली आहे. संयुक्त अरब अमिरातीतील पाचव्या हिंदी महासागर परिषदेत बोलताना, भारताचे परराष्ट्र व्यवहार मंत्री एस जयशंकर यांनी प्रथमच अधोरेखित केले की अफगाणिस्तानातून अमेरिकेने घेतलेल्या माघारीमुळे अफगाणिस्तान आणि त्याच्या आजूबाजूच्या प्रदेशाला दहशतवाद, संघर्ष, अस्थैर्य आणि नार्को ट्रॅफिकिंग सारख्या आव्हानांनी ग्रासले आहे.[73] अफगाणिस्तानचा ताबा घेतल्यापासून कट्टरतावाद्यांच्या गोटात व पाकिस्तानात व्यक्त केला जाणारा आनंद भविष्यातील दहशतवादी कारवायाचे संकेत देणारा आहे.

---

[71] संपादकीय, "अफगाणी अधर्मयुद्ध!", येथे ऑनलाइन उपलब्ध https://www.loksatta.com/sampadkiya/agralekh/loksatta-editorial-on-kabul-bomb-blast-bomb-attacks-on-at-kabul-airport-zws-70-2579883/, accessed on 13.12.2021

[72] कबीर तनेजा, "तालिबान-आयएस संघर्ष आणि दक्षिण आशिया", येथे ऑनलाईन उपलब्ध https://www.orfonline.org/marathi/what-the-taliban-is-rivalry-means-for-south-asia-97376/, accessed on 28.12.2021 अफगाण अभ्यासक आणि मुत्सद्दी मोहम्मद मोहेक यांच्या मते, तालिबान आणि आयएस यां दोनही गटांमध्ये समान असलेल्या गोष्टी म्हणजे, "इस्लामचा अर्थ, भीती आणि हिंसेचा माध्यम म्हणून वापर आणि आधुनिक जगाशी संघर्ष." त्यामुळे ते म्हणतात, तालिबान आणि आयएस यांच्यातील फरक हा रणनैतिक नसून तो अधिक धोरणात्मक आणि सांस्कृतिक आहे. पुढे ते असे म्हणतात कि, आयएसच्या तुलनेत तालिबानचा राजकीय अजेंडा अफगाणिस्तानचा भूगोल आणि स्थान यांच्या विचारामुळे अधिक वास्तववादी बनला आहे, पारंपरिक इस्लामिक राज्यांच्या संकल्पनेत वावरताना तालिबानचे पाश्चिमात्य देशांशी यशस्वी संबंध प्रस्थापित झाले आहेत. आयएसचा मूळ कल सीमांचे बंधन ओलांडून संपूर्ण खंडात आणि पर्यायाने जगात आपला दबदबा वाढवण्याकडे आहे तर तालिबान दक्षिण आशियापुरताच मर्यादित राहिला आहे. अर्थात हा ट्रेंड काही नवीन नाही, उलट बदलत्या काळानुसार तो वाढतच चालला आहे. गेल्या काही महिन्यांमध्ये आयएस आणि त्यांच्या भारतातील कथित आयएस हिंद प्रांत यांनी काश्मीरमधील एकेका ठिकाणाला लक्ष्य केल्याच्या घटनांमध्ये वाढ नोंदवण्यात आली आहे.मागील ऑक्टोबरमध्ये आयएसने श्रीनगरमध्ये एका काश्मिरी नसलेल्या विक्रेत्याच्या हत्येचा दावा केला होता. लष्कर-ए-तोयबाची शाखा म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या द रेझिस्टन्स फ्रंटने देखील तत्सम लक्ष्यांवर हल्ला केल्याचा दावा केला होता. काश्मीरमधील अशाच प्रकारच्या हल्ल्याचा दावा आयएस २०१४ पासून करत आली आहे. काश्मीरमधील संघर्षाची व्याख्या बदलत असताना राष्ट्रीय सुरक्षा दलांना आव्हान निर्माण करण्यासाठी एकध्रुवीय अजेंड्यावर या दहशतवादी संघटनांकडून काम केले जात आहे.

[73] उपरोक्त

तालिबानने अफगाणिस्तान ताब्यात घेतल्याचे अनेक परिणाम आहेत. हे मध्य आशियातील भू-सामरिक समीकरणांमध्ये बदल दर्शवितात. आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे, अमेरिकेच्या सैन्याने माघार घेतल्याने उरलेली पोकळी भरून काढण्यासाठी कोणतेही प्रादेशिक राष्ट्रे, विशेषतः रशिया आणि चीन पुढे सरसावलेले नाहीत.[74] अफगाणिस्तानात सक्रिय असलेल्या रशिया, चीन, अमेरिका या त्रयीचा एक भाग म्हणून, चीनने 'नव्या' तालिबानशी "मैत्रीपूर्ण संबंधां"ना पाठिंबा देण्याची इच्छा असल्याचे कळवण्याच्या दृष्टीने वेगाने हालचाली केल्या होत्या. रशियानेसुद्धा "तालिबान सरकार कसे वागेल" हे पाहण्यासाठी अधिक सावध पवित्रा घेत, वेळ घेतला आहे. तालिबानला औपचारिक मान्यता देण्यापूर्वी राष्ट्राध्यक्ष पुतीन यांचे विशेष दूत जमीर काबुलोव यांनी रशियात अद्याप तालिबानवर बंदी असल्याचे स्पष्ट केले. या त्रयींव्यतिरिक्त चौथा अतिरिक्त सदस्य देश असलेल्या पाकिस्तानच्या पंतप्रधानांनी, अफगाणिस्तानातील अमेरिकेच्या "गुलामगिरीचा" अंत अशा शब्दांत काबूलमधील तालिबानच्या प्रवेशाचे आधीच स्वागत केले आहे.[75] परंतु, जगातील राष्ट्रे 'नव्या' तालिबानी शासनाला मान्यता देतील अशी गृहीतके मांडणे अकाली ठरेल. कारण, हे लिखाण पूर्ण होईपर्यंत तरी पाकिस्तानने सुद्धा अफगाणिस्तानमधील नव्या तालिबानी राजवटीला प्रत्यक्ष मान्यता दिली नाही आहे. इराणने सुद्धा तालिबानला ताजिक आणि हजारा (शिया) यांच्यासोबत केलेल्या असंवेदनशील व्यवहारामुळे; तसेच, सर्वसमावेशक सरकार स्थापन करण्यात अयशस्वी झाल्यामुळे मान्यता नाकारली आहे.[76] दरम्यान, इस्लामिक दहशतवादी संघटना सुरक्षित आश्रयस्थान शोधण्यासाठी अफगाणिस्तानात जाण्याची शक्यता जास्त आहे. यामुळे असे गट अफगाण भूभागाचा वापर करून जगाच्या इतर भागांमध्ये हल्ले घडवून आणू शकतात.[77] त्याचप्रमाणे, भविष्यात पाकिस्तान आपला स्वार्थ साधण्यासाठी तालिबान द्वारे आपली धोरणे राबवण्याची आणि या कृतीला चीनचा पाठिंबा मिळण्याची दाट शक्यता आहे.

यामुळे भारतासमोरील संरक्षण आव्हानेही वाढली आहेत. भारतासाठी, अफगाणिस्तानातील घटनांचे तीन संभाव्य परिणाम होऊ शकतात. एक, यामुळे जम्मू आणि काश्मीर केंद्रशासित प्रदेशात दहशतवादी कारवायांमध्ये वाढ होऊ शकते.[78] दुसरे म्हणजे, अफगाणिस्तानातून उत्सर्जित होणाऱ्या जहाल इस्लामिक विचारसरणीमुळे, भारतात कट्टरपंथीयांमध्ये वाढ होण्याचा धोका आहे जे भारतात इस्लामिक राज्य स्थापन करण्याची मागणी करतील.[79] तिसरा धोका जो कदाचित स्पष्ट होऊ शकतो तो म्हणजे

---

[74] ध्रुव कटोच, क्रं.५७

[75] माया मिरचंदानी, तालिबानमुळे ढासळलेला समतोल आणि भारत, येथे ऑनलाईन उपलब्ध https://www.orfonline.org/marathi/the-realignment-of-geopolitics-after-the-taliban-takeover-and-what-it-means-for-india-91543/ accessed on 13.12.2021

[76] संध्या जैन, क्रं. ६७

[77] ध्रुव कटोच, क्रं.५७

[78] उपरोक्त

[79] उपरोक्त

पाकिस्तानी राज्य तालिबानच्या अधिपत्याखाली येऊ शकते. अशी शक्यता कमी असली तरी, पाकिस्तानी समाज ज्या प्रमाणात कट्टरतावादी झाला आहे, ते पाहता तेही सरसकट नाकारता येत नाही. आणि असे झाले तर, जसे अफगाण लोक आता आपल्या मायदेशातून पळून जात आहेत तसेच लाखो पाकिस्तानी आपली घरे सोडून पळून भारतात आश्रय घेण्यासाठी येतील.[80] यांपैकी एकही गोष्ट भारतासाठी चांगली नाही. असे दिसून येते की, जितक्या अधिक गोष्टी बदलतील तितकीच परिस्थिती भीषण राहील. थोडक्यात, भारताच्या अनुषंगाने पाहीले तर अफगाणिस्तानातील सध्याच्या घडामोडी या निःसंशयपणे भारताच्या हिताच्यादृष्टीने चांगल्या नाहीतच. म्हणूनच या विचित्र परिस्थितीतून मार्ग काढण्यासाठी भारताला धोरणात्मक पातळीवर अनिवार्यपणे नव्याने विचार करण्याची गरज निर्माण झाली आहे. एक गोष्ट आपण प्रामुख्याने लक्षात घेतली पाहिजे की जॉन मेनार्ड केन्स यांनी म्हटल्याप्रमाणे, “आपण वस्तुस्थितीत बदल करू शकत नाही, आणि म्हणूनच आपल्याला त्या स्थितीबद्दलच्या आपल्या दृष्टिकोनात बदल करणे गरजे आहे”. जे भारतासाठी अत्यंत आवश्यक आहे. तसेच जॉर्ज केनन यांनीही धोरणकर्त्यांना दिलेल्या सल्ल्याचा उल्लेख इथे प्रामुख्याने करावा लागतो, तो म्हणजे “अंत नसलेली आणि प्रत्यक्षात साकारली जाणार नाहीत अशा उद्दिष्टांच्या मागे धावण्यापेक्षा, आपल्या विरोधातली परिस्थिती दृढनिश्चयी आणि धाडसीवृत्तीने बदलण्याचे धोरण अंबलवणे निश्चितच हिताचे ठरणारे असते.”[81] म्हणूनच तालिबानच्या पहिल्या कालखंडामध्ये (१९९६-२००१) त्या वेळच्या परिस्थितीशी सुसंगत अशी तालिबान्यांशी चर्चा न करण्याची भूमिका आपण घेतली होती. आज परिस्थिती तशी नाही. अफगाणिस्तान हा व्यापारीदृष्ट्या भारतासाठी अत्यंत महत्त्वाचा आहे. भारताला तेथे आपले स्थान टिकवून ठेवणे, फार गरजेचे आहे. कारण त्या आधारावरच भारताला पश्चिम व मध्य आशियातील देशांशी संबंधांची आखणी, बाबत निर्णय घ्यायचा आहे. तसेच, तालिबान पराभूत झाल्यानंतरच्या दोनेक दशकांत आपण त्या देशात जवळपास ३०० कोटी डॉलर किंवा जवळपास २२ हजार कोटी रुपयांची गुंतवणूक केली आहे. २१८ किलोमीटर लांबीचा झरांझ-डेलाराम महामार्ग, काबूलमध्ये जाणारी २०० किलोवॉट क्षमतेची वीज पारेषण वाहिनी, काबूलमधील अफगाण संसदेची इमारत, सलमा धरण या प्रकल्पांमध्ये भारताचे योगदान आहे. त्यामुळे इच्छा असो वा नसो, तालिबान आणि भारत या दोहोंनाही परस्परांशी बोलणे आवश्यक आहे.[82] याच पार्श्वभूमीवर यंदाच्या आठ देशांच्या[83] राष्ट्रीय सुरक्षा सल्लागारांच्या प्रादेशिक सुरक्षा संवाद परिषदेच्या माध्यमातून काहीसा बॅकफूटवर असणाऱ्या भारताने सहभाग नोंदवून पुन्हा एकदा अफगाणिस्तानात सकारात्मक भूमिका पार पाडण्याची संधी मिळवली आहे.

---

[80] उपरोक्त

[81] राखहरी चॅटर्जी, “अफगाणिस्तानबाबत भारताची दूरदृष्टी हवी”, येथे ऑनलाइन उपलब्ध, https://www.orfonline.org/marathi/india-and-developments-in-afghanistan-93668/ , accessed on 13.12.2021

[82] संपादकीय, “अफगाणी आवतण!”, येथे ऑनलाइन उपलब्ध https://www.loksatta.com/sampadkiya/agralekh/editorial-page-afghanistan-america-officially-taliban-national-interest-investment-military-commander-akp-94-2583387/ accessed on 13.12.2021

[83] भारत, रशिया, इराण, कझाकस्तान, किर्गिझिस्तान, ताजिकिस्तान, तुर्केमेनिस्तान आणि उझबेकीस्तान

या परिषदेतून ठोस काही निष्पन्न झाले नसले तरी अफगाणिस्तानच्या प्रश्नावरून सुरू असलेल्या चर्चा-प्रयत्नांच्या वर्तुळात भारताचा समावेश होणे ही बाब अत्यंत महत्त्वाची आहे.[84]

एकूणच, अफगाणिस्तानातील सत्तासमतोलाच्या राजकीय खेळात भारत आता सक्रिय आणि कार्यरत झाला आहे. ही परिषद झाल्यानंतर 'दिल्ली डिक्लरेशन' जाहीर झाले असून त्यातील मुद्दे महत्त्वाचे आहेत. त्यानुसार तालिबानने सर्वसमावेशक शासन अफगाणिस्तानात प्रस्थापित करावे, सर्व अल्पसंख्यांकांना, महिलांना प्रतिनिधित्व दिले जावे, अशी अपेक्षा व्यक्त केली गेली आहे. याखेरीज बाह्य शक्तींनी अफगाणिस्तानात हस्तक्षेप करणे थांबवले पाहिजे, असे नमूद करत पाकिस्तानला अप्रत्यक्ष इशारा देण्यात आला आहे. तिसरा मुद्दा म्हणजे आंतरराष्ट्रीय दहशतवादी संघटनांना अफगाणिस्तानमध्ये थारा दिला जाऊ नये आणि अफगाणची भूमी इतर राष्ट्रांमध्ये दहशतवाद पसरवण्यासाठी वापरली जाऊ नये, अशी अपेक्षा व्यक्त करण्यात आली आहे. अफगाणिस्तानातील जनतेला उपासमारीतून बाहेर काढण्यासाठी सर्व देशांनी एकत्र येऊन तात्काळ प्रयत्न केले पाहिजेत, असेही निर्धारित करण्यात आले आहे. यातून अफगाणी जनतेला एक सकारात्मक संदेश गेला. या जनतेच्या मनात भारताविषयी पूर्वीपासून असणारा विश्वास वृद्धिंगत होईल.[85]

निष्कर्ष: -

अल्पकालीन राजकीय हेतू डोळ्यासमोर ठेवून असहिष्णूंना पोसले की नंतर त्यातून भस्मासुर तयार होतात आणि ते निर्मात्यालाच आव्हान देतात. या सत्याचे अत्यंत वेदनादायी उदाहरण म्हणजे सध्याचे अफगाणिस्तान सरकार. अफगाणिस्तानचा इतिहास हा रक्तरंजित असा आहे. अनेक परकीय आक्रमणांनी भरलेला आहे. त्यातून अनेक संस्कृती तिथे रुजल्या. परंतु, एकसंघ राष्ट्र म्हणून उदयास येयाला अठराव्या शतकाच्या उत्तरार्धापर्यंत अफगाणिस्तानला वाट बघावी लागली. एकसंघ राष्ट्र म्हणून उदयास आल्यानंतरही जमाती जमातींमध्ये, आधुनिक आणि पुराणमतवादी यांमध्ये संघर्ष होत गेले. याचा फायदा आर्थिक व लष्करी दृष्ट्या प्रभावी असलेल्या आणि कपटी राष्ट्रांनी घेतला आणि अफगाणिस्तानला आपल्या स्वार्थासाठी खेळणे बनवले. विपुल अशा साधन सामुग्रीने समृद्ध असलेला हा देश अंतर्गत दुफळीमुळे आणि शीतयुद्धा मधील राजकारणामुळे स्वतः विकसित होऊच शकला नाही. आजही अफगाणिस्तानला विकासासाठी दुसऱ्या देशांनी दिलेल्या मदत निधीवर अवलंबून राहावे लागते. तालिबान्यांनी सत्ता हस्तगत केल्यानंतर जगातील सगळ्याच राष्ट्रातून मदतीचा ओघ आटला गेला आणि अफगाणिस्तान ची कोंडी झाली. एक मानव निर्मित मानवतावादी संकट उभे राहिले. या संकटातून अफगाणिस्तानला बाहेर पडावयाचे असेल तर तिथे

[84] डॉ. शैलेंद्र देवळाणकर, "या परिषदेचे फलित काय?", येथे ऑनलाइन उपलब्ध https://maharashtratimes.com/editorial/article/regional-security-dialogue/articleshow/87859466.cms , accessed on 13.12.2021

[85] उपरोक्त

स्वतंत्र सार्वभौम सरकारची स्थापना होणे अत्यंत गरजेचे आहे. तसेच विस्कळीत झालेल्या अर्थव्यवस्थेची घडी ही व्यवस्थित बसवायची असेल तर राष्ट्र मध्ये मुबलक प्रमाणात उपलब्ध असलेल्या नैसर्गिक साधनसंपत्तीचे प्रभावीपणे व्यवस्थापन केल्यास परकीय राष्ट्रांवर चे अवलंबित्व नक्कीच कमी होऊ शकेल. तसेच शाश्वत विकासाचा व शांतीचा मार्ग मोकळा होईल.

“तालीबान विरूध्द युध्द; पाकिस्तानचे धोरण”

Dr. Subhan Tulshiram Jadhav
Assistant Professor
Department of Defence & Strategic Studies,
School of Arts & Humanities,
KBCNMU, Jalgaon

“We want a strategic depth in Afghanistan but do not want control it,”[86]
-General Parvez Kayani

प्रस्तावना (Introduction):

अमेरिकेचे अध्यक्ष हॅरी एस. टूर्मन यांनी मोहमद अली जिना यांना आभिनंदनपर संदेश पाटवले. 15 ऑगस्ट, 1947 रोजी अमेरिकेने पाकिस्तान हे सार्वभौम राज्य म्हणून मान्यता दिली आणि यावेळीच म्हणजे इ.स. 1947 च्या काळात कराची येथे अमेरिकन दूतावास स्थापन करण्यात आले व दोन्ही राष्ट्रांमध्ये राजनैतिक संबंधाची सुरवात झाली[87] खरी मात्र अमेरिकन विषेशज्ञ ब्रुस रिडेल यांच्या पुस्तकांचा संदर्भ घेतला तर ‘त्यावेळी सर्वाधीक अमेरिकन हे भारतासोबत संबंध निर्माण करण्यास अनुकूल असल्याचे मत होते त्यांची सहानुभूति पूर्ण पणे महात्मा गांधी यांच्यासाठी होती.’ अमेरिकन अध्यक्ष टूर्मन यानी सर्व नवनियुक्त राष्ट्रांना मान्यता दिली. मात्र अमेरिकने नवनिर्मित राष्ट्र-राज्य पुढे निर्माण होणाऱ्या मोठया समस्यासाठी कुठल्याही प्रकारची पुरेषी मदत केली नाही. समान अंतर ठेऊन होते. पाकिस्तान हा उत्साही होता की अमेरिकाद्वारे आर्थिक मदत मिळावी किंवा आषावादी होते की आर्धा मिलियन डॉलरचा सशस्त्रसाठा मिळावा.[88]

पाकिस्तानचे परराष्ट्र धोरणाच्या तत्वाचे उद्दीष्टे पाहता ते सुरक्षा आणि विकास साध्य करणे आहे. त्याद्दष्टीने पाकिस्तानचे पंतप्रधान लियाकत अली खान यांचा मे 1950 मध्ये अमेरिका दौरा हा यशस्वी झाला होता कारण लियाकत अली खान यांनी पाकिस्तान संबंधी अनुकूल आषावाद निर्माण केले आणि भविश्यात लागणारी आर्थिक साहयता मिळवली. अमेरिकेच्या दौऱ्यावेळी वाशिंग्टन मधील राष्ट्रीय प्रेस क्लबला लियाकत अली खान यांनी सांगीतले की, ‘Our strongest interests therefore are firstly the

[86] Af-Pak: what strategic depth? https://www.opendemocracy.net/en/opensecurity/af-pak-what-strategic-depth/ (Accessed on 14/01/2022)
[87] United State of America, “Office of the historian” http://history.state.gov/countries/Pakistan (Accessed on 04/06/2016).
[88] Bruce Riedel, Deadly Embrace; Pakistan, America, and the future of the Global Jihad, (Washington D.C; Brooking Institution Press, 2012) PP. 11-12.

integrity of Pakistan' 19 मे, 1954 रोजी पाकिस्तान आणि अमेरिकाने कराची येथे संरक्षण करारावर स्वाक्षरी केली. पाकिस्तानहा 5 सप्टेंबर 1954 रोजी साऊथा ईस्ट आशिया करार संघटनेचा सदस्य झाला आणि बगदाद पॅक्टचा 1955 मध्ये सदस्य झाला या दोन्ही संघटना अमेरिका प्रणीत होत्या हे महत्वाचे आहे आणि पाकिस्तानने अमेरिका ऐक्य असलेल्या सिअटो (SEATO) आणिसेंटो (CENTO) चा सदस्य झाला पहिले सैन्य शासक अयूब खान यांनी सुध्दा सांगितले की सुरक्षा आणि विकास हे परराष्ट्र धोरणाचे मुख्य तत्व आहेत. पाकिस्तानचे मुख्य धोरण हे भारत आणि आफगाणिस्तानच्या बाजूने येणाऱ्या हल्लापासून रक्षण किंवा कवच मिळवीणे हे होते. शीतयुद्धाच्या काळात पाकिस्तानला गरज होती अमेरिकेची जणे करून राष्ट्रीय अस्तित्व राहवे दुसरे कारण भारत पासून धोका निर्माण होत असल्याचा निरंतर अनुभव येत होता. अमेरिका महत्वाचा असल्याचे अनकी एक मुळ कारण म्हणजे आर्थिक, लश्करी आणि राजकीय पाठींबा पाकिस्तानला होता. अमेरिकेच्या दृष्टीने पाकिस्तान हा सामरिक बाजूने सोव्हियत संघाच्या विरूध्द अत्यंत महत्वाचा राष्ट्र होता. दोन्ही देषाच्या (पाकिस्तान-अमेरिका) दृष्टीने सुरक्षा संबंध हा आवश्यक भाग होता.

शीत युध्दानंतर अमेरिकाने पाकिस्तानला सोव्हीयत युध्दा मध्ये सामरिक महत्वाचा भागीदार असल्याने प्रेसलेर अमेन्ड्मन्ट मंजूर करण्यात आले. ज्यामुळे 1990 नंतर पाकिस्तानला आर्थिक साहयता मिळत होती. अमेरिकेवर झालेल्या दहशतवादी हल्ल्यामुळे जनरल परवेझ मुशर्रफ यांच्या सैन्य शासनास आंतरराष्ट्रीय स्तरावर मान्यता मिळाली, यांचे कारण होते, पाकिस्तान हा वॉर ऑन टेरीझमच्या बाजुने म्हणजे अमेरिका प्रणीत लढाईत होता. 9/11 च्या घटने नंतर पाकिस्तान आणि अमेरिका यांच्यात तिसऱ्यांदा सामरिक संबंध निर्माण झाले. 20 सप्टेंबर 2001 रोजी अमेरिकन अध्यक्ष जॉर्ज बुश यांनी काँग्रेसच्या संयुक्त सत्रा मध्ये सर्व देशाना चेतावणी दिली जे कुठल्याही कारणास्तव दहशतवादास सहकार्य करत असाल तर, हा संदेश स्पष्ट पणे पाकिस्तान साठी पण होता. कारण अफगाणीस्तान मधील अंतर्गत राजकारणात पाकिस्तानची महत्वाची भूमिका होती.[89] सर्व जगाला संदेश देताना बुश यांनी घोषणा केली की 'you're either with us or against us'[90]

पाकिस्तानचे सैन्य शासक जनरल परवेझ मुशर्रफ यांनी अमेरिका सोबत जाण्यास योग्यता दाखवली या घटनेमुळे अफगाणिस्तान संदर्भातली पाकिस्तानचे धोरण (strategic depth) थांबवण्यात आले. येथे पाकिस्तान हा अमेरिका सोबत गेल्याचे आश्चर्य नव्हते कारण शीत युध्दाच्या काळात अमेरिकेचा पाकिस्तान हा घटक पक्ष होता आणि त्यांचे हित संबंध सामरिक आणि लश्करी दृश्टीने घनिष्ट असल्याने यावेळी पण दहशतवाद विरूध्द युध्दात अमेरिकेचा पाकिस्तान हा घटक पक्ष झाला.

---

[89] Ali Asgar, "Pak-US Relation Re-defined after 9/11", International research Journal of social sciences, Vol.4(1) 74-78. January 2015.

[90] Yunas Samad, The Pakistan-US Conundrum; Jihadists, the military and the people: the struggle for control, (London; Hurst & Company)p.17.

अमेरिकेद्वारे सुरक्षा संबंधीत आर्थिक मद्त आणि पाकिस्तान: अफगाणिस्तान अंतर्गत बाबीत पाकिस्तानची महत्वाची भूमिका राहील या रणनीतीचा भाग म्हणून नोव्हेंबर 2001 मध्ये 600 मिलियन डॉलर देण्याचे मंजूर केले. नोव्हेंबर मध्येच अमेरिकाने ऑपरेशन इंडोरिंग फ्रिंडम मोहीम अफगाणीस्तान मध्ये सुरू केली. या मोहीमेस पाकिस्तानद्वारे पूर्ण समर्थन होते. अमेरिकेद्वारे पाकिस्तान मध्ये लोकशाही निर्माण करण्या सदंर्भात दबाव निर्माण झाल्यामुळे एप्रिल 2002 मध्ये जनरल परवेझ मुशर्रफ यांनी ऑक्टोबर मध्ये निवडणूका घेण्याचे ठरवले आणि ऑगस्ट 2002 मध्ये जनरल मुशर्रफ सैन्य सरकारने लिगल फ्रेमवर्क ऑर्डर नुसार पाकिस्तानच्या संविधानात बदल करण्याची घोषणा केली व सर्व अधिकार अध्यक्षाला बहाल करण्यात आले. जुलै 2002 मध्ये अमेरिकन कँग्रेसने अधिसूचित केले की दोन परराष्ट्र मिलीटरी सेल नुसार ज्यांची किंमत 230 मिलीयन डॉलर आहे. ते पाकिस्तानला देण्याचे मंजूर केले. या करारा नुसार 7 वापरलेले C-130E ट्रान्सपोर्ट एअरक्राफ्ट (ज्यात एकाचे स्पेर पार्ट) आणि 6 एअरोस्टार सर्वेलन्स रडार होते. पाकिस्तानला मिळालेल्या या शस्त्रामुळे दशकातील ही महत्वाची घटना होती. सप्टेंबर 2002 मध्ये उच्च स्तरीय चर्चा झाली. ज्यात सैन्य सहकार्य, सुरक्षा सहयोग, आणि दहशतवाद विरोधी विषय होते तसेच दोन्ही देशात संयुक्त सैन्य सराव करण्या संदर्भात योजना होती. या दरम्यान पाकिस्तानला मिळणारे ब्राऊन अमेंडमेन्ट, प्लेसर अमेंडमेन्ट आणि गलेन अमेंडमन्ड अमेरिकेने ही तिन भिन्न आर्थिक अमेडमेंन्ट काढून टाकले. ज्यामध्ये महत्वाचे गलेन्न अमेंडमेन्ट (Glenn Amendment) 1998 मध्ये आण्विक चाचणी झाल्या नंतर गलेन्न अमेंडमेन्ट नुसार अमेरिका ही सर्व आर्थिक लोन मंजुरीस रद्द करत होती. तर दुसरीकडे अमेरिकन प्रशासनाने वचन दिले की 1.2 बिलियन डॉलरची आर्थिक मदत ही जवळपास 2002 ते 2003 अमेरिकन परराष्ट्र साहयता निधी नुसार देण्याचा प्रयत्न असेल यामध्ये 600 मिलियन डॉलर रोख स्वरूपात प्रत्यक्ष पणे पाकिस्तान सरकारला अमेरिकन स्टेट एजन्सी फॉर इन्टरनॅशनल डेव्हलपमेंट नुसार (United State AID) विकासनिधी दिला जाईल आणि अमेरिकेद्वारे सुरक्षा आणि मिलीटरी (USAID) आर्थिक मदत देण्याचे आश्वासन दिले.

जून 2003 मध्ये पाकिस्तान अध्यक्ष यांच्या अमेरिका भेटी वेळी अमेरिकन सरकारने 3 बिलियन डॉलर पाच वर्शासाठी मंजुर करण्यात आले आणि त्यानुसार 600 मिलीयन डॉलर वर्षाला आर्थिक मदत म्हणून देण्यात आल्याचे मान्य करण्यात आले. अमेरिकेद्वारे जून 2004 मध्ये पाकिस्तान संदर्भात महत्वाचे पाऊल उचलण्यात आले. पाकिस्तान हा अमेरिकेचा मेजर नॉन-नाटो अलाइ (Major Non-Nato ally-MNNA) म्हणून घोषणा करण्यात आली या घोषणेमुळे पाकिस्तान हा अमरिकेचा सेक्षन 517, परराष्ट्र मदत ॲक्ट 1961 नुसार नाटो गटातून भिन्न असलेला पण त्या नाटो गटा प्रमाणे लष्करी आणि आर्थिक फायदा मिळवीणारा होता. मेजर नॉन-नाटो अलाइ राष्ट्र म्हणून मान्यता मिळाल्यामुळे लश्कर ते लश्कर सरळ संधी करता येते. तसेच सर्व प्रकारचे अमेरिकन निर्मीत संरक्षणाची उपकरणे घेता येतात. ही घटना पाकिस्तानच्या संदर्भात मोठी उपलब्धी होती. अमेरिकन सरकार कडून परराष्ट्र लष्करी आर्थिक मदत (foreign military

financing-FMF) नुसार 2005 ते 2009 दरम्यान 1.5 बीलियन डॉलर देण्याचे ठरवले. पाकिस्तानला अमेरिकेकडून मिळण्यात येणाऱ्या सुरक्षा संबंधीत आर्थिक मदतची आखडेवारी पाय चार्ट 1.1 मध्ये देण्यात आली आहे.

Chart 1.1: Security Assistance (2002 to 2007)

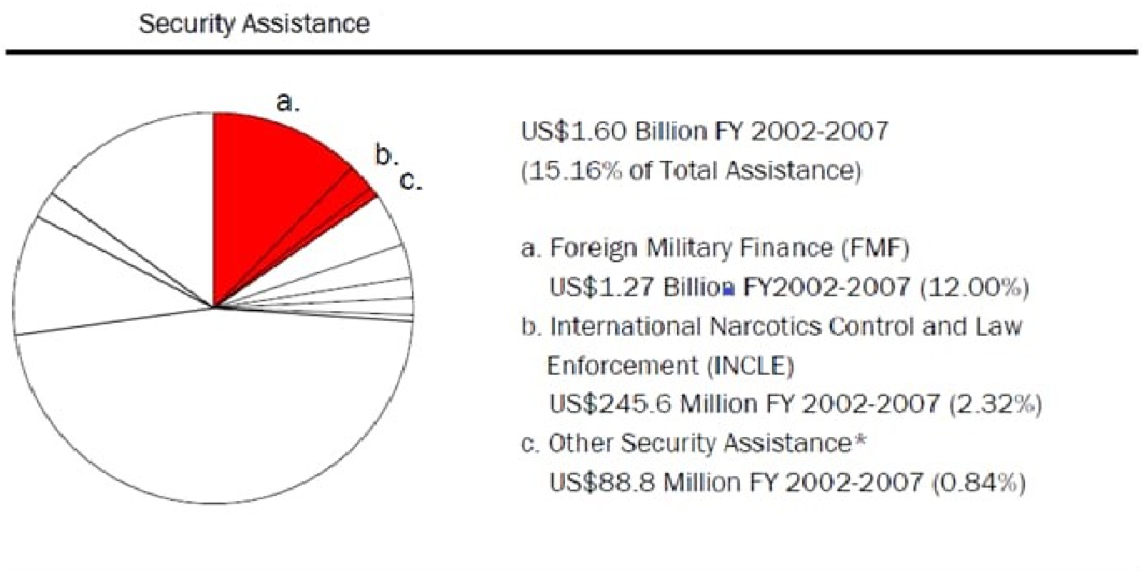

Source: - Craig Cohen, "A Perilous Course; U.S. Strategy and Assistance to Pakistan" CSIS report, August 2007. (Accessed on 16/04/2016)

मार्च 2005 मध्ये अमेरिकन अध्यक्षाने एफ-16 लढाऊ जेट तसेच 2001 च्या निर्देषानुसार पुनःस्थापित कार्यक्रमानुसार 300 पाकिस्तानी लष्करी अधिकाऱ्यांना लष्करी प्रशिक्षण देण्याचा सुचना अमेरिकी सैन्य संस्थेला प्राप्त झाले. त्याच प्रमाणे अमेरिकेद्वारे पाकिस्तानला विकास साहयता नीधी दिली जात होती. ज्यात आरोग्य, शिक्षणाचा विकास करण्यासाठी आणि नंतर म्हणजे 2007 मध्ये फाटाच्या (Federally Administered Tribal Areas FATA) विकास करण्यासाठी 110 मिलियन डॉलरची आर्थिक मदत पाकिस्तानला देण्यात येत होती. तक्ता क्रं. 1.2 मध्ये अमेरिकीने पाकिस्तानला दिलेल्या विकास साहयता नीधीची संपूर्ण आखडेवारी दिली आहे. तौकीर हुसैन यांनी यूनायटेड स्टेट इंस्टीटयूट ऑफ पीस रिपोर्ट मधील माहीती नुसार 100 मिलियन डॉलरची विकास साहयता आर्थिक मदत पाकिस्तानला देण्यात येत होती. याची सुरवात ही जुलै 2002 मध्ये झाली. त्यानुसार पाकिस्तानचे शिक्षण मंत्रालया व्दारे शिक्षण क्षेत्रातील

धोरणात आणि आराखडात बदल करण्यात येत होते. शाळेतील शिक्षक आणि प्रशासनास प्रशिक्षण देणे, मदरसातील अभ्यासक्रमात सायन्सचा समावेश करण्याचा विचार करण्यात आला.[91]

Table 1.2: U.S. Development Assistance to Appropriation by Objective.

$US Millions,	U.S. Development Assistance					
Year	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Primary Education Literacy	15.00	21.50	28.00	66.67	64.39	60.82
Democracy and Governance	2.00	8.00	11.20	13.23	23.43	31.60
Economic Growth	0.00	5.00	10.20	17.00	15.22	25.92
Basic Health	14.00	15.65	25.60	50.70	45.66	30.86
Earthquake reconstruction	0.00	0.00	0.00	0.00	55.84	50.00
FATA Development	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	110.00
Total	31.00	50.15	75.00	147.60	204.54	309.20

Source: - Craig Cohen, "A Perilous Course; U.S. Strategy and Assistance to Pakistan" CSIS report, August 2007. (Accessed on 16/04/2016)

22 फेब्रुवारी 2006 रोजी अध्यक्ष बुश पाकिस्तान अमेरिका सहकार्या बदल म्हणाले. "Five years ago, Pakistan was one or only three nations that recognized the Taliban regime in Afghanistan that all changed after September the 11th president Musharraf"[92]- बुश प्रशासनाद्वारे पाकिस्तानला मिळणाऱ्या सुविधाचा वर्षाव होत होता आणि अमेरिकन दबावामुळे आणि आर्थिक साहयतेमुळे पाकिस्तान सरकारद्वारे पाकिस्तान अंतर्गत सुध्दा म्हणजे पश्तू क्षेत्र फाटा आणि बलुचिस्तान प्रांता मध्ये दहशतवादा विरूध्द सैन्य कार्यवाही चालू होती. देशातंर्गत या काळात पाकिस्तान सरकारला दहशतवादास पुढे जावे लागत असल्याचे दिसून येते. दहशतवादा संदर्भात पाकिस्तानने अनेक सैन्य मोहीमा आखल्याचे देण्याचे दिसून येते. इ. स. 2006 मध्ये अमेरिकन प्रशासनाद्वारे पाकिस्तान सोबत शस्त्र ट्रेन्स्फर करारवर हस्ताक्षर करण्यात आले यानुसार 3.5 बिलीयन अतिरेक देण्यात आले. पाकिस्तानच्या शस्त्र खरेदी मधील महत्वाची घटना होती. ज्या महत्वाचे घटक म्हणता येईल. अमेरिके पासून 36 एफ 16 C/D ब्लॉक 50/52 लढाऊ विमाने ज्याची किंमत 1.4 बिलीयन डॉलर आहे तसेच अनेक मिसाईल आणि बॉम्ब, F-16 C/D लढाऊ विमान जे एकून 640 मिलियन किंमतीचे आहे. खरेदी केलेल्य विमानाचे (मॉडीफीकेशन) सुधारणा करण्यासाठी ज्यात पाकिस्तानचे F-16 A/B लढाऊ विमानचा समावेश आहे. त्यासाठी 890 मिलियन डॉलर आणि 115 MM 109A5 155MM सेल्फ प्रोपेलड हॉवटाइझर

[91] Touqir Hussain, "U.S.-Pakistan Engagement The War on Terrorism and Beyond", United States Institute Of Peace special report, www.usip.org (Accessed on 19/02/2016)

[92] Shanthie D'Souza, "US- Pakistan Counter-Terrorism Cooperation: Dynamics and Challenges", Strategic Analysis, July-Sep 2006. http://www.idsa.in/strategicanalysis/USPakistanCounterTerrorismCooperationDynamicsandChallenges_sdsouza_0706 (Accessed on 19/02/2016)

(self-propelled Howitzers) याची किंमत 52 मिलीयन डॉलर यांचा समावेश होता. यामुळे पाकिस्तान हा अमेरिकेकडून मोठा शस्त्र खरेदी करणारा राष्ट्र होणार हे खरे आणि अमेरिकेकडून पाकिस्तानला मान्य झालेल्या शस्त्र विक्रीची आखडेवारी पुढील चार्ट 1.3 मध्ये देण्यात आली आहे.

Chart 1.3: Approved U.S. Military Sale to Pakistan (2002 to 2007)

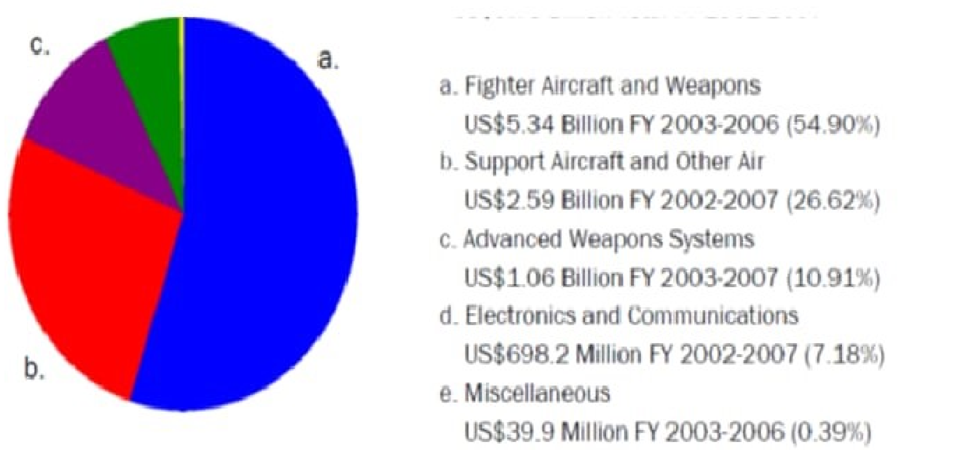

Source: - Craig Cohen, "A Perilous Course; U.S. Strategy and Assistance to Pakistan" CSIS report, August 2007. (Accessed on 16/04/2016)

पाकिस्तानचे प्रादेषिक धोरणतील बदलः अमेरिकेच्या दहशतवादी विरोधी युध्दामध्ये पाकिस्तानचा सहभाग हा अंतर्गत आणि प्रादेशिक राजकिय हितसंबंध आव्हान होते. इस्लामीक मुलतत्वादींचा विरोध हा अमेरिकन हस्तक्षेपास होता. पश्तू आणि बलुचिस्तान मध्ये राजकीय अस्थिरता निर्माण होण्यास होतो. पाकिस्तान सत्ता ही या राजकीय परिणामा बाबत कमजोर आहे. याच प्रमाणे प्रादेशिक महत्वाचा विचार करता भारत आणि इराणचा पाठीबा पाहता अफगाणिस्तान मधील तालिबान राजवट काढून ठाकण्यासाठी प्रयत्नशिल किंवा संपूर्ण पाठींबा दर्शवितात. या प्रादेशिक सत्तेचे आव्हान हे पाकिस्तानच्या राष्ट्रीय हितास घातक आहे. म्हणून जनरल परवेझ मुर्शरफनी दावा केला की अमेरिकेला पाठिंबा म्हणजे पाकिस्तानचे हित आहे. दक्षिण आशिया मध्ये भारताच्या वर्चस्वाला संतुलित ठेवण्यासाठी आणि पाकिस्तानचे आण्विक धोरण ठरविण्यासाठी पण महत्वाचे आहे. पुढे जनरल परवेझ मुर्शरफ म्हणतात की, 'TO safeguard our nuclear program, we must back the United State without reservation… If we don't support the United State, we ourselves won't survive nor will Islam… it is my

responsibility to safeguard our national security. I did not compromise with the United State. It was a matter of Pakistan's Survival'[93]

डिसेंबर, 2003 मध्ये जनरल परवेझ मुर्शरफ यांच्यावर आत्मघाती हल्ला झाला. हा हल्ला काश्मीर दहशतवाद्यांनी केला यामुळे मुर्शरफ यांना संधी मिळाली कि पूर्ण ताकदने अमेरिकेणे घोषित केलेल्या दहशतवाद विरूध्द युध्दात लढणे, या घटनेनंतर मुर्शरफ यांचे काश्मीर बाबत असलेले फूटीरतावादी प्रोत्साहन करणारे धोरणात बदल झाला आणि संयुक्त संवाद प्रक्रिया कडे वळण्यात आले. भारत आणि पाकिस्तान मधील संवाद चालू करण्यासाठी अमेरिकेद्वारे दबावतर होता. दुसरीकडे पाकिस्तानने पश्चिमी सिमा भागात 100,000 च्या वर सैन्य आणि पॅरामिलिटरी सैन्य तैनात करण्यात आले. स्ट्राटेझीक ऑनलिस्ट या जनरल मधील डिसूजा यांच्या लेखा नुसार 80,000 च्या जवळपास सिमा क्षेत्रात सैन्य तैनात केल्याचे म्हणने होते. दहशतवादी हे गनिमी पध्दतीचा वापर करत होते. म्हणजे हल्ला करायचा आणि पळ काडायची. यामुळे पॅरामिलिटरी सैन्याला मोठया हल्ला पासून मोठया प्रमाणात त्रास होण्यास सुरवात झाली पाकिस्तान सरकार नंतर अफगाणिस्तान भागातील सिमा क्षेत्रात अमेरिकाद्वारे प्रशिक्षण दिलेल्या लष्करांना फ्रंन्टीअर कॉप्स च्या जागी तैनात केले. ते चांगले अवजार युक्त कमांडो होते.[94] अमेरिकेच्या सहयाने पाकिस्तानचा लष्कर आणि संरक्षणात महत्वाचा विकास झाला तसेच जनरल मुर्शरफ यांनी पाकिस्तान एक्सप्रेस न्यूजला दिलेल्या मुलाखतीत म्हणले की अमेरिकेद्वारे मिळणारे संरक्षण विशयक साधन सामुग्रीचा वापर भारता पासून निर्माण झालेल्या धोकासाठी केला जात होता. ते म्हणतात "Wherever there is a threat to Pakistan, we will use it [equipment provided by the US] there. If the threat comes from al-Qaeda or Taliban, it will be used there. If the threat comes from India, we will most surely use it there,"[95]

फाड्रीक ग्रेर यांच्या मते पाकिस्तानची सामरिक नीती ही अमेरिका आणि आंतरराष्ट्रीय समुदाया प्रती तेंव्हाच कळेल जेव्हा पाकची प्रत्येक नाटयमय कृती (काश्मीर, अफगाणीस्तान आणि फाटा सोबत असलेल्या अफगाणिस्तानच्या सिमा). त्यांच्या परराष्ट्र धोरणा मध्ये गणली जाईल. या प्रदेषामध्ये पाकिस्तानचे काही विशिष्ट उद्देश आहेत, परंतु प्रादेशिक आणि आंतरराष्ट्रीय पैलु सोबत येथील संघर्ष जोडले गेले.

[93] Bessma Momani, "The IMF, the U.S. War on Terrorism, and Pakistan", Asian Affairs, Vol. 31, No. 1 (Spring, 2004), pp. 41-50 http://www.jstor.org/stable/30172597 (Accessed on 19-05-2015)
[94] K. Alan Kronstadt, "Pakistan-U.S. Relation", Congressional research Service, 6 February, 2009. https://www.fas.org/sgp/crs/row/RL33498.pdf (Accessed on 21/11/2014)
[95] "Musharraf admits US aid diverted", BBC News 14 September 2009. http://news.bbc.co.uk/2/hi/8254360.stm (Accessed on 20/07/2016)

पाकिस्तान हा आत्मसात केलेल्या दृष्टिकोनात सतत बदल करतो तो दुसऱ्या प्रादेशिक धोरणाचातोल सहकार्याच्या दृश्टीकोणाने वापरतो.[96]

निष्कर्ष (**Conclusion**): पाकिस्तानच्या दृश्टीने पाकिस्तानचे सुरक्षा धोरण पाहता सुरक्षा आणि विकासच्या दृश्टीने अमेरिका महत्वाचे असलेल्याने व त्यांच्या सहकार्याने पाकिस्तान आपले लश्करी आणि आण्विक विकास करताना दिसून येते याचे मुख्य कारण म्हणजे आज दक्षिण आशियातील भारताच्या वर्चस्वामुळे पाकिस्तानच्या सुरक्षेला धोका निर्माण होत असल्याची भावना आहे. अमेरिका द्वारे 1951 ते 2011 च्या काळात पाकिस्तानला 67 बिलियन डॉलरची आर्थिक आणि लष्करी मदत दिल्याचे दिसून येते. या आर्थिक मदतीचा वापर मुख्यतः पाकिस्तान हा भारतापासून होणाऱ्या धोक्यासाठी केल्याचे मत पाकिस्तानचे अध्यक्ष जनरल मुशर्रफ यांनी पाकिस्तान एक्सप्रेस न्युजला दिलेल्या मुलाखतीत सांगितले. तसेच अमेरिकेच्या साहयाने बलुचिस्तान आणि पखतूनीस्तान (नॉर्थ वेस्ट फ्रंन्टीअर प्रोव्हीन्स आणि फाटा) मधील दहशतवादी आणि मुलतत्वादी गटा विरूध्द लष्करी बळाचा वापर केला 9/11 नंतर निर्माण झालेल्या परिस्थितीचा लाभ पाकिस्तान सरकार घेत. लष्कर, आण्विक आणि आर्थिक घटकाचा विकास करताना दिसून येथे.

अफगाणिस्तान संदर्भातील शीतयुद्ध दरम्यानचे धोरण असो का दहशतवाद विरुद्ध युद्ध घोषित सैन्य कार्यवाही दरम्यान असो किंवा अमेरिका सोबत तालिबानचा होणारा संवाद यासर्व अमेरिका प्रणित घडामोडी मध्ये प्रत्यक्ष आणि अप्रत्यक्ष पाकिस्तान सरकार आणि सैन्याचा सहभाग दुर्लक्षित करता येत नाही. इ. स. १९७९ पासून पश्तू काबिलांचा वापर हा प्रत्येक कालानुरूप बदलताना दिसून येतो. शीतयुद्धच्या काळात मुजाहिदीन गट हा पण शरिया कायदा आणि स्थानिक कबिला किंवा प्रादेशिक अस्मितेच्या नावाने सोवियत संघा विरुद्ध संघर्ष करत होता ज्यांना पाकिस्तानी सैन्य शस्त्र आणि इतर मदत करत होते. दुसरी घटना हि इ. स. नंतर १९९० च्या दशकात अफगाणिस्तान मध्ये तालिबानीकरण किंवा पश्तू जमात (कबिलाचं) एक हाती वर्चस्वा संदर्भात प्रत्यक्ष आणि अप्रत्यक्षात पाकिस्तान आणि त्यांची गुप्तहेर संस्था आईएसआईचा सहभाग दिसून येतो. पाकिस्तानचे तिसरा कालानुरूप बदलणारे धोरण महत्वपूर्ण आहे. इ. स. १९९६ मध्ये स्थापन झालेल्या तालिबान राष्ट्रास मान्यता देणाऱ्या तीन राष्ट्र पैकी पाकिस्तान हा तालिबान विरुद्ध सप्टेंबर २००१ नंतर दिसून येतो आणि अमेरिकेच्या दृष्टीने धोरण आखताना दिसतो. आज जर पाकिस्तानच्या धोरणाचा विचार करता अफगाणिस्तान संदर्भातील त्याची महत्वाकांक्षा हि वर्चस्व निर्माण करणे आणि त्या द्वारे सेंट्रल आशिया आणि दक्षिण आशिया खंडातील मुस्लिम राष्ट्रांचानेता म्हणून पुढे येण्याचा पर्यंत राहील. आंतरराष्ट्रीय राजकारणातील स्पर्धा आणि अफगाणिस्तानचे भूराजकीय आणि भूसामरिक महत्व आणि अफगाणिस्तान मध्ये भारताचं असणारे स्थान ह्याचा विश्लेषणात्मक बाजूने एकंदरीत विचार करता पाकिस्तानचे धोरण तालिबान बाजूने जरी असेल किंवा तालिबान विरुद्ध युद्धचा

---

[96] Frederic Grare, Rethinking Western Strategies Tiward Pakistan; An action agenda for the United State and Europe, (Washington DC; Carnegie Endowment for Internauinal Peace, 2007) p.13.

अभ्यास पाहता पाकिस्तानने तालिबानच्या अंतर्गत बाबी मध्ये कधीच हस्तक्षेप केल्याचे आढळून आले नाही पाकिस्तान लष्करा द्वारे आखण्यात येणारे लष्करी मोहिमा ह्या देशा अंतर्गत दिसून येतात जसेकी बलुचिस्तान मधील लष्करी कार्यवाही हि बालुच फुटीरतावादी नेता विरुद्ध होती येते एक उल्लेख महत्वाचा आहे बलुचिस्तान प्रांतामध्ये पाकिस्तान सरकार आणि सैन्याने पश्तूच्या सहकार्याने बलूच फुटीरतावादी विरुद्ध कार्यवाही होती हे पश्तू नेते आजचे तालिबाननेते आहेत दुसरी बाजू हि फाटा आणि नॉर्थ वेस्ट फ्रॉन्टिर प्रोव्हिन्स (NWFP) आज ज्याचे नाव खयबर पख्तुनख्वा प्रांत आहे त्या क्षेत्रात जे फुटीरतावादी असतील किंवा राष्ट्राविरुद्ध असणाऱ्या मूलतत्वादी गटा विरुद्ध कार्यवाही केली आहे. पाकिस्तानचे धोरण तालिबान सोबत व विरुद्ध काय आणि कसे राहील हा अमेरिका आणि चीन संघर्षातून निर्माण होणारी परिस्थिती ह्या क्षेत्रात दिसेल हे नाकी आहे. तसेच भारताच्या चौकटीतून विचार करता अफगाणिस्तान मधील राजकीय परिस्थिती अस्थिर असेल तर सेंट्रल आशिया संदर्भातील भारताचे वाढत हस्तक्षेप आणि बदलणारे धोरण हे पाकिस्तानचे तालिबान संदर्भात असणारे धोरण नकीच बदलताना दिसून येतील.

BIBLIOGRAPHY

1) Af-Pak: what strategic depth?
https://www.opendemocracy.net/en/opensecurity/afpak-what-strategic-depth/ (Accessed on 14/01/2022)
2) United State of America, “Office of the historian”
http://history.state.gov/countries/Pakistan (Accessed on 04/06/2016).
3) Bruce Riedel, Deadly Embrace; Pakistan, America, and the future of the Global Jihad, (Washington D.C; Brooking Institution Press, 2012) PP. 11-12.
4) A. Z. Halali, US-Pakistan relationship; Soviet Invasion of Afghanistan, (Burlington; Ashgate, 2005) p34.
5) Devidas B. Lohalekar, U.S. Army to Pakistan; A Study in Alliance Relationship, (New Delhi; Ashish Publishing House, 1991) P. 43.
6) A. Z. Halali, US-Pakistan relationship; Soviet Invasion of Afghanistan, (Burlington; Ashgate, 2005) p31.
7) Ali Asgar, “Pak-US Relation Re-defined after 9/11”, International research Journal of social sciences, Vol.4(1) 74-78. January 2015.
8) Yunas Samad, The Pakistan-US Conundrum; Jihadists, the military and the people: the struggle for control, (London; Hurst & Company)p.17.
9) Amer Rizwan, “South Asian Security Complex and Pakistan-US relation post 9/11”, IPRI Journal X, no. 2 (Summer 2010): 39-68
10) K. Alan Kronstadt, “Pakistan-US. Relations”, CRS Issue Brief for Congress report, 06/05/2003, (Accessed on 23/04/2016)

11) Bessma Momani, “The IMF, the U.S. War on Terrorism, and Pakistan”, Asian Affairs, Vol. 31, No. 1 (Spring, 2004), pp. 41-50 http://www.jstor.org/stable/30172597 (Accessed on 19-05-2015)
12) Amer Rizwan, “South Asian Security Complex and Pakistan-US relation post 9/11”, IPRI Journal X, no. 2 (Summer 2010): 39-68
13) Shanthie D’Souza, “US- Pakistan Counter-Terrorism Cooperation: Dynamics and Challenges”, Strategic Analysis, July-Sep 2006.
14) Craig Cohen, “A Perilous Course; U.S. Strategy and Assistance to Pakistan” CSIS report, August 2007. (Accessed on 16/04/2016)
15) Touqir Hussain, “U.S.-Pakistan Engagement The War on Terrorism and Beyond”, United States Institute Of Peace special report, www.usip.org (Accessed on 19/02/2016)
16) Shanthie D’Souza, “US- Pakistan Counter-Terrorism Cooperation: Dynamics and Challenges”, Strategic Analysis, July-Sep 2006.
http://www.idsa.in/strategicanalysis/USPakistanCounterTerrorismCooperationDynamicsandChallenges_sdsouza_0706 (Accessed on 19/02/2016)
17) Richard F. Grimmett, “U.S. Arms Sales to Pakistan”, Congressional research Service RS22757, 24 August, 2009. https://www.fas.org/sgp/crs/weapons/RS22757.pdf (accessed on 11/05/2015)
18) Bessma Momani, “The IMF, the U.S. War on Terrorism, and Pakistan”, Asian Affairs, Vol. 31, No. 1 (Spring, 2004), pp. 41-50 http://www.jstor.org/stable/30172597 (Accessed on 19-05-2015)
19) Owen Bennett Jones and Farzana Shaikh, “Pakistan’s foreign policy under Musharraf: between a rock and a hard place”, Asian Programme, Chattam house, March 2006.
https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/Research/Asia/bppakistan.pdf (Accessed on 19/02/2016)
20) K. Alan Kronstadt, “Pakistan-U.S. Relation”, Congressional Research Service, 6 February, 2009. https://www.fas.org/sgp/crs/row/RL33498.pdf (Accessed on 21/11/2014) 21) “Musharraf admits US aid diverted”, BBC News 14 September 2009.
http://news.bbc.co.uk/2/hi/8254360.stm (Accessed on 20/07/2016)
22) Frederic Grare, Rethinking Western Strategies Tiward Pakistan; An action agenda for the United State and Europe, (Washington DC; Carnegie Endowment for Internauinal Peace, 2007) p.13. 23) “Aid to Pakistan by the Numbers'', http://www.cgdev.org/page/aid-pakistan-numbers

अफगानिस्तान: नव्या वाटेवर

Mr.Vilas Kumawat
Research scholar
Department of Defence & Strategic Studies,
School of Arts & Humanities,
KBCNMU, Jalgaon

अफगाणिस्तानातून अमेरिकेच्या वापसीने जागतिक स्तरावर जे काही दुरगामी परिणाम झाले आहेत त्याची चाहूल लागायला सुरुवात झाली आहे. अमेरिकी सैन्याच्या घर वापसीने अफगाणच्या अंतर्गत तसेच क्षेत्रीय राजकारणावर मोठ्या प्रमाणात परिणाम होत आहेत. तालिबानने सत्ता सांभाळताच मध्य पूर्व आशियाई, आफ्रिकन देशातील फुटीरतावादी चळवळी आणि विशेष म्हणजे जम्मू काश्मीर, भारताचे उत्तर - पूर्व राज्यात विप्लववादी चळवळी जोमाने अस्तित्वात आल्या आहेत.

संयुक्त राज्य अमेरिका अफगाणिस्तानात आतंकवाद विरोधी लढाई लढण्यासाठी आला तेव्हा गाजावाजा करत मोठ मोठी लष्करी वाहने, अटॅक हेलिकॉप्टर घेऊन आला. पण परतीचा प्रवास सुरू करताना कुणालाही न सांगता रातोरात अफगाणमधुन निघाला आहे. कारण सर्वमुखी एकच बोली बोलली जातेय, "अमेरिकेचा अफगाणिस्तान युद्धात पराभव झाला?" वास्तविकता वेगळी असू शकते पण खरोखर अमेरिका अफगाणमध्ये 20 वर्ष राहुन काहीही साध्य करू शकला नाही. अमेरिकन सैन्य अल-कायदा व तालिबानच्या अंतर्गत राजकारणात अडकुन तेथील परिस्थिती तटस्थरीत्या हाताळू नाही शकला. जेव्हा अफगाण जनता तालिबानला सत्तेतून हद्दपार करण्यासाठी अमेरिकेला साहाय्य करत होती तेव्हा अफगाण जनतेचा पुरेपूर फायदा घेतला गेला पण अमेरिकेच्या अचानक माघारी जाण्याने त्यांना मदत केलेल्या जनतेचे भवितव्य काय असेल. यावर फारसे बोलले जात नाही. ज्या द्विभाषिकांनी अमेरिकेसाठी काम केले त्यांना तालिबान राजवटीत नरकयातना भोगाव्या लागतील. कारण तालिबानी कमांडरांचा ठावठिकाणा द्विभाषिकांनी अमेरिकी सैनिकांना दिला होता. यामुळे बरेच तालिबानी लीडर अफगाण सरकार आणि अमेरिकेच्या तावडीत सापडले. दोन दशकांपासून सुरू असलेल्या युद्धात अमेरिका काहीच साध्य करु शकला नाही. त्यामुळे जो बाईडन यांनी 31 ऑगस्टपर्यंत सर्व सैनिकांची माघारी होईल हे स्पष्ट केले होते आणि एक महत्त्वाची गोष्ट नमूद केली ती म्हणजे, अमेरिकन सैन्य अफगाण भूमीवर विकासकाम, पायाभूत सुविधांची निर्मिती करण्यासाठी आला नव्हता तर आतंकवाद विरोधी लढाई लढण्यासाठी गेला होता त्यामुळे अफगाणचे भविष्य आता तेथील जनतेच्या हातात आहे. अमेरिका वेळप्रसंगी काही प्रमाणात आर्थिक मदत करेल पण अफगाणिस्तानचे उत्थान अफगाण जनतेच्या हातात राहील.

अमेरिका वापसीने क्षेत्रीय भु-राजकारणात अस्थिरता निर्माण केली आहे. अफगाणिस्तानात निर्माण झालेली पोकळी भरून काढण्यासाठी पाकिस्तान, चीन, रशिया, भारत, तुर्की, इराण अफगाण भूमीवर स्वतःचे अस्तित्व अबाधित ठेवण्यासाठी झटत आहेत. त्यामुळे ही अस्तित्वाची लढाई प्रॉक्सी वॉरमध्ये रूपांतरित होईल. रशिया, चीन व पाकिस्तान यांची संयुक्त आघाडी उभी राहून भारत आणि युरोपियन देशांना अफगाणमधील गुंतवणूक सुरक्षित राहण्यासाठी झटावे लागेल. हि सर्व परिस्थिती लक्षात घेता भारताचे परराष्ट्र मंत्री एस. जयशंकर यांनी उजबेकिस्तान, ताजिकिस्तान आणि कझाकिस्तानच्या परराष्ट्र मंत्र्याची भेट घेतली. या भेटीचा मुख्य उद्देश म्हणजे अफगाणिस्तानमध्ये तालिबान राजवटीने मोठी अस्थिरता निर्माण झाली तर भारताचे मध्य आशियाई देशांसोबत सामरिक, व्यापारी संबंध कसे सुरळीत राहतील यावर विचार विमर्श करणे हा होता. भारतासाठी मध्य आशिया युरोप आणि रशियाला जोडणारा दुवा आहे. म्हणुन शक्य होईल तितके भारत अफगाणमध्ये शांती निर्माण होण्यासाठी प्रयत्नरत आहे.

अफगाणिस्तानमध्ये शांतता राहावी यासाठी दक्षिण आशियाई देश चर्चेच्या निमित्ताने अफगाण-तालिबान गुंता सोडवण्याचा प्रयत्न करत आहेत. ज्यावेळी अमेरिकेने तालिबानसोबत शांती चर्चा सुरू केली तेव्हा भारतातील सुरक्षा तज्ञ प्रो. भरत कर्नाड यांनी एक उणीव दर्शवली होती ती म्हणजे, अमेरिका 20 वर्षांपासून जर अफगाण सरकारला साहाय्य करत आहे तर मग अचानक तालिबानसोबत चर्चा करून पळवाट का शोधत आहे. उलट अफगाण

सरकारला सांगून तालिबानला सत्तेत काही वाटा देता येईल का यावर विचार केला असता. पण अचानक तालिबान या कट्टर संघटनेला पुढे करून क्षेत्रीय अस्थिरता वाढवत आहे हे स्पष्ट झाले आहे. तालिबानने अफगाणिस्तानचा 90 टक्याच्यावर भु-प्रदेश ताब्यात घेतला आहे त्यामुळे तालिबान आणि अफगाण सरकारला एका व्यासपीठावर आणुन शांती समझोता करावा नाही तर अफगाणमधील तालिबानपासुन दोन हात लांब असलेले असंतुष्ट सरदार या लढाईत सहभागी होऊन गृह युद्धाला प्रारंभ करतील हे निश्चित आहे.

भारताच्या दृष्टीकोनातुन तालिबानचा विचार केल्यास, भारताची अफगाणिस्तानात असलेली हिस्सेदारी आणि गुंतवणुक बघता भारताने तालिबानसोबत चर्चेत सहभागी व्हावे. या ठिकाणी भारत आणि पाकिस्तान चर्चेचा मुद्दा उपस्थित केला जाईल पण आजच्या घडीला तालिबानसोबत चर्चेत सहभागी होणे जरुरीचे आहे. तालिबानला पक्के लक्षात आहे की, भारताची अफगाणमधील गुंतवणूक जितकी अफगाण सरकारला महत्वाची होती तितकी ती तालिबानच्या कामी येऊ शकते हे सर्व समजुन घेण्यास तालिबान सक्षम आहे. कारण आताची तालिबान 1999 ची राहिली नसुन आधुनिक विचारधारा संपादन करणारी झाली आहे. अफगाणिस्तानच्या 34 प्रांतात 3 बिलियन डॉलर्स किंमतीचे 400 प्रोजेक्ट भारत स्वखर्चाने विकसित करीत आहे. त्यामुळे भारताला दोन्ही पक्षांना सोबत घेऊन मार्ग काढावा लागेल.

अफगाण क्वाड- इंडो-पॅसिफिक क्षेत्रात चीनचा प्रतिकार करण्यासाठी भारत, अमेरिका, जपान, ऑस्ट्रेलिया यांनी एकत्रित येऊन क्वाड संघटनेची निर्मिती केली. पण डोनाल्ड ट्रम्प सत्तेतून बाहेर पडताच जो बाईडन यांनी या संघटनेला काही काळासाठी बाजूला ठेवले. पण अफगाणमध्ये चीन आणि अमेरिका यांच्यात प्रॉक्सी वॉर होऊ शकते म्हणुन अफगाण क्वाडचा पर्याय निर्माण करून पाकिस्तान, उजबेकिस्तान व अफगाणिस्तानला एका लष्करी गटात आणण्याचे प्रयत्न सुरू आहेत. वास्तविकतेत जर क्षेत्रीय देशांना आव्हान केले असते तर शांती निर्माण होण्यासाठी ठोस

प्रयत्न झाले असते पण अफगाण कार्डचा पर्याय निर्माण झाल्याने रशिया आणि चीन शांघाई सहयोग संघटना (SCO) आणि सामुहिक सुरक्षा संघटना (CSTO) यांना पुढे करून अमेरिकेसोबत उघड - उघड सैन्य संघर्षात परिवर्तित होतील यात शंका नाही. अफगाण कार्डच्या प्राथमिक चर्चेवर रशिया व चीन खुप संकटात सापडले आहेत. रशियात मागच्या काही दिवसापासून अशी चर्चा सुरू आहे की, अमेरिका अफगाण तालिबानच्या निमित्ताने "अफगाण कार्ड" चा मध्य आशियात विस्तार करीत आहे. त्यामुळे मध्य आशिया येणाऱ्या काळात सत्ता संघर्षाचे मैदान होऊ शकते. जर समजा मध्य आशियात अमेरिकी हस्तक्षेप वाढला तर रशियाने 2014 मध्ये युक्रेन युध्दात क्रिमिया ताब्यात घेतले त्याच प्रमाणे पुतीन यांची महत्वकांक्षा सोवियत युनियनच्या ध्येयाकडे वाटचाल करील अशी शक्यता वाटते. ज्यामुळे पुन्हा अफगाण संकट नव्या वळणावर येईल आणि या सर्व घडामोडींचा परिणाम भारतावर झाल्याशिवाय राहणार नाही.

दोहा शांती वार्ता- सुमारे 20 वर्षापासून चाललेल्या अफगाण युद्धात एकहाती विजय मिळत नसल्याने अमेरिकेचे राष्ट्राध्यक्ष बराक ओबामांनी अफगाणमधुन माघारी जाण्याचा निर्णय घेतला होता पण चिघळणारी परिस्थिती बघता अमेरिकन सैन्य 2014 मध्ये माघारी जाऊ शकले नाही. त्यानंतर राष्ट्राध्यक्ष डोनाल्ड ट्रम्प यांनी सैन्य परत बोलवण्याविषयी बरेच प्रयत्न केले पण त्यात पाहिजे तितके यश त्यांना मिळाले नाही. म्हणुन शेवटी तालिबाण्यांना सोबत घेऊन कतारची राजधानी दोहा येथे शांती चर्चा झाली यामध्ये अवसान गळालेल्या अमेरिकेने आणि नाटोच्या अधिकाऱ्यांनी तालिबानकडून वचन मिळवले की, अफगानिस्तानच्या भूमीवरून आणि इतर कोणत्याही देशाच्या भूमीवरून तालिबान अमेरिकेवर आणि अमेरिकेच्या सहयोगी देशांवर दहशतवादी हल्ले करणार नाही. यामुळे अमेरिकेचे मित्र देश चिंतेत पडले की, अमेरिकेने तर स्वतःचे आणि सहयोगी देशांचे दोहा चर्चेतून हित साधून घेतले पण जे अमेरिकेचे मित्र देश आहेत त्यांच्यावर तालिबान हल्ला करणार नाही याची काय शाश्वती म्हणून भारतासारख्या अफगाणमध्ये गुंतवणुक असणाऱ्या राष्ट्रांनी तालिबानसोबत पडद्यामागे चर्चा सुरू केली. भारताला अमेरिका वापसीची खात्री झाल्यावर मागच्या काही दिवसापासून तालिबानसोबत चर्चा करण्यात भारतीय राजनयिक दोहा येथे दिसत आहे. भारत तालिबानसोबत चर्चेत सहभागी होण्यामध्ये एक महत्त्वाची गोष्ट म्हणजे, 2014 मध्ये भारतात नरेंद्र मोदी सत्तेत येताच त्यांनी कनेक्ट सेंट्रल एशिया धोरण, लूक ईस्ट धोरण, अफगाण संबंधावर भर द्यायला सुरुवात केली. त्याच वर्षी मध्य आशियाई देशातील किर्गिस्तानची राजधानी बिशबेक जवळ मानस येथे अमेरिकेचे महत्वपूर्ण हवाई तळ होते. किर्गिस्तान आणि रशियामध्ये वाढते संबंधामुळे अमेरिकेने मानस हवाई तळ खाली केला यामुळे मध्य आशियाई देशांतील सत्तासंतुलण मोठ्या प्रमाणत बिघडले. यामुळे भारताची मध्य आशिया आणि अफगाणमधील गुंतवणूक धोक्यात येऊ लागली. जोपर्यंत अमेरिकेची उपस्थिती या क्षेत्रात होती तोपर्यंत भारताला विश्वासार्ह सोबतीची गरज भासली नाही. पण मध्य आशिया नंतर अफगाणमधुन अमेरिकेचीवापसी होणार निश्चित होताच भारताला तालिबानसोबत चर्चा करण्याशिवाय दुसरा मार्ग उरला नाही.

तालिबानसोबत चर्चा- भारताला अफगानिस्तानसोबत चर्चा करण्याची गरज का निर्माण झाली यासाठी दोन देश महत्वाचे आहेत. पहिला पाकिस्तान आणि दुसरा चीन या भारत विरोधी विचार ठेवणाऱ्या देशांनी अफगाणमध्ये स्वतःचा प्रभाव वाढवण्यासाठी लष्करी, आर्थिक उठाठेव सुरू केली आहे. 11 सप्टेंबर 2021 या दिवशी अफगाणिस्तानमधुन अमेरिका व नाटोचे सर्व सैन्य स्वगृही परतणार आहेत. त्यामुळे निर्माण झालेली सामरिक पोकळी भरून काढण्यासाठी पाकिस्तान व चीन वेगवेगळ्या दृष्टीकोनातून अफगणिस्तानला बघत आहेत. पाकिस्तान व

तालिबान यांची जवळीक पूर्वापार चालत आलेली आहे. पाकिस्तानचा संपुर्ण पाठिंबा तालिबानला आहे कारण तालिबान सत्तेत आल्यावर पाकिस्तानच्या बऱ्याच अडचणी कमी होतील. तालिबानमुळे मध्य आशिया, पश्चिम आशियामध्ये कट्टरतावाद वाढवता येईल. तसेच वेळ प्रसंगी भारतविरोधी आपत्कालीन परिस्थितीत तालिबान हे शस्त्र वापरता येईल. अमेरिकेच्या वापसीने तालिबानचा महत्वकांक्षा बरीच वाढली आहे. तालिबानने मे महिन्यानंतर 370 पैकी 50 जिल्ह्यांची सत्ता काबीज केली आहे आणि येणाऱ्या काही दिवसात 100 % क्षेत्र तालिबानी व्यापु शकता अशी शक्यता वाढली आहे. अफगानिस्तानचे राष्ट्राध्यक्ष अशरफ घनी अमेरिकेत जो बाईडन यांना भेटले तेव्हा बाईडन यांनी सांगितले की, अफगानिस्तानला स्वतःचे भविष्य ठरवावे लागेल. पण अमेरिका सर्वस्वी माघार घेणार नाही. अफगाण सरकारला कोणतीही मदत लागल्यास अमेरिका कायम पाठीशी राहील. जो बाईडन यांच्या वक्तव्यावरून एक गोष्ट लक्षात येते की, "अफगानिस्तानला बाहेरील देशाकडून धोका निर्माण होईल तेव्हाच अमेरिका मदत करेल पण ज्यावेळी लोकशाही मार्गाने निवडूण आलेल्या सरकारवर तालिबान आक्रमण करेल तेव्हा अमेरिका मदत नाही करणार". आज अफगाणच्या निर्वासित सरकारला खरा धोका तालिबानकडून आहे त्यामुळे सप्टेंबरनंतर संपूर्ण अफगाण तालिबानी हातात जाण्यासाठी अमेरिका अप्रत्यक्ष जबाबदार आहे. त्यामुळे भारत दुसऱ्यांदा तालिबानसोबत चर्चा करत आहे.

अफगानिस्तानमध्ये 90 टक्के भु प्रदेश तालिबानच्या ताब्यात आहे. यामध्ये काही भाग मध्य-आशिया व चीनच्या सीमा क्षेत्राला लागून आहे. चीनच्या जिंझियांग प्रांतातील उईघर मुस्लिमांच्या जनसंहारचा प्रश्न तालिबानी गंभीररीत्या घेतील कारण काही उईघर मुस्लिम तालिबानमध्ये शामिल आहेत त्यामुळे तालिबान चीनला वेळोवेळी चितावणी देतो. जर तालिबान सत्तेत आले (जागतिक मान्यता मिळाल्यास) तर उईघर मुस्लिम प्रश्नाला तालिबान पाठिंबा देईल ज्यामुळे जिंझियांग प्रांतात अशांती निर्माण होईल याचा परिणाम मध्य-आशियातून जाणाऱ्या वन बेल्ट वन रोड प्रकल्पावर होईल म्हणून चीन अफगानिस्तानमध्ये लोकशाही मार्गाने निवडलेले सरकार असावे यासाठी आग्रही आहे. मागच्या तीन-चार दिवसापासून बघितले तर चीन अफगाण सरकार (पंजशीर येथील अम्रुला सालेह) आणि तालिबान दोघांसोबत चर्चा करत आहे. तालिबान्यांना पैसे पुरवून आपले हित साधून घेणे यामागे चीन लागला आहे पण लवकरच स्पष्ट चित्र तयार होईल आणि अफगाणिस्तानचे भवितव्य चीनमुळे कसे धोक्यात येईल ते दिसुन येईल.

अमेरिका वापसीने भारताला संधी मिळाली आहे आणि तितक्याच अडचणी पण निर्माण झाल्या आहेत. अफगाण भूमीतून भारताचा विश्वासाई सोबती परत जाण्याने बरेच प्रश्न उपस्थित झाले आहेत. भारताने अफगाणमध्ये केलेली गुंतवणूक आणि अफगाणच्या विकासासाठी केलेला खर्च तालिबान सत्तेत आल्याने धोक्यात येऊ शकतो कारण तालिबान विकासकामांना विरोध करतो. काही अमेरीकी सुरक्षा तज्ज्ञांना वाटते की, काबुल एअरपोर्टची सुरक्षा भारताने करावी कारण आपत्कालीन परतीचा मार्ग काबुल हा एकमेव आहे. जर काबुल एअरपोर्ट तालिबानच्या ताब्यात गेले (आता संपूर्ण नियत्रंण तालिबानचे आहे) तर अफगाण आणि जगाचा संपर्क तुटू शकतो. म्हणुन अमेरिका अफगाण शेजारील देशात एअर बेस तयार करण्याचा विचार करत आहे. सेक्रेटरी ऑफ स्टेट अँथनी ब्लिंकन यांनी पाकिस्तानात एअर बेस तयार करता येईल का ? अशी विचारणा पाकिस्तानचे प्रधानमंत्री इम्रान खान यांना केली पण त्यांनी अशा कोणत्याही प्रकारचा एअर बेस पाकिस्तानात तयार करता येणार नाही असे स्पष्ट केले. मध्य आशियाई देश रशियाच्या छत्र छायेत वावरत असल्याने तिथे एअर बेस तयार करणे धोक्याचे ठरेल म्हणून अमेरिका राजनायिक

चालीने काही महत्वाची सूत्रे भारताच्या हाती देऊ पाहत आहे. वेळ प्रसंगी भारतीय लष्कर अफगाण भूमीवर यावे यासाठी अमेरिका प्रयत्नरत आहे. असे केल्यास भारताची काय गत होईल हे परराष्ट्र खात्याला माहीत असल्याने पर्यायी मार्ग म्हणून भारत आणि तालिबान चर्चेत सहभागी आहेत. झारांज ते देलाराम रस्ते मार्गाचा सर्वात जास्त फायदा भारतापाठोपाठ तालिबान्यांना होत आहे. एकूणच काही तज्ज्ञांचा मते, तालिबानी भारतीय कामाचे उपकार मानणारे आहेत तर चीनच्या पैश्यावर प्रेम करणारे आहेत. या असंतुलन निर्माण करणाऱ्या घडामोडीत भारताला मोठी कसरत करावी लागणार आहे. म्हणुन भारताचे परराष्ट्र मंत्री एस. जयशंकर तालिबान्यांना जवळ करण्यासाठी प्रयत्न करत आहे. कदाचित काही दिवसात भारत आणि तालिबानमध्ये औपचारिक बैठकी होतील आणि त्यातून महत्वपूर्ण करार केले जातील.

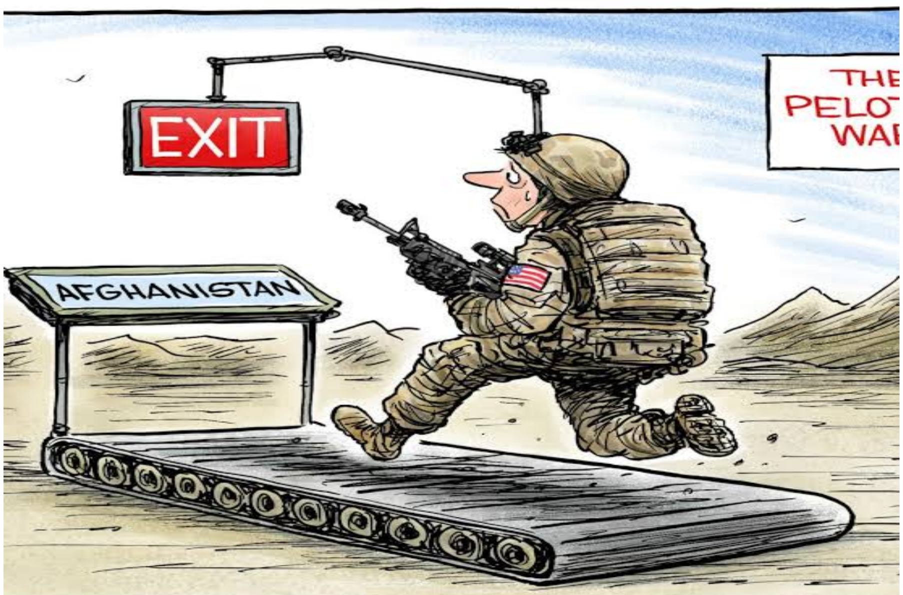

तालिबानी विचारधारा कट्टरवादाकडे झुकली आहे असे बऱ्याचवेळा बोलले जाते पण एक गोष्ट लक्षात ठेवणे गरजेचे आहे की, तालिबान 1999 ची तालिबान राहिलेली नसुन आधुनिक विचारधारा संपादन करणारी पुरोगामी संघटना झालेली आहे. त्यांना सत्तेत वाटा हवा आहे आणि जागतिक व्यासपीठावर जाताना कट्टरवादाचा मुखोटा घेऊन वावरणे कुणालाच पसंद पडणार नाही. म्हणुन तालिबान झुकलेल्या स्थितीत नसुन ताठर भूमिकेत आपणासर्वांना लवकरच दिसेल त्यामुळे भारत सरकार तालिबान सोबत सकारात्मक चर्चेत सहभागी आहे. भारत योग्यवेळी तालिबानसोबत करार करण्यात यशस्वी झाला तर अफगाण भूमीवर पाकिस्तान आणि चीन दोघ देशांना नियंत्रित करु शकतो. आणि काही कारणास्तव चर्चा फिस्कटली तर येणारा काळ काश्मीरसाठी संकटाचा ठरू शकतो.